

บทที่ 5

เมืองสงขลา-หาดใหญ่ พ.ศ. 2455-2472

: การเริ่มต้นเมืองคู่ "สงขลา-หาดใหญ่"

เมืองสงขลาในระหว่าง พ.ศ. 2455-2472 เป็นช่วงระยะเวลาที่เกิดความเปลี่ยนแปลงในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ จากผู้ประกอบการค้าภายในตัวเมืองสงขลาและการค้าเรือสำเภาทั้งภายในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และกับเมืองท่าทางการค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มาเป็นนายทุนลงทุนในกิจกรรมทางเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ ที่มีความสอดคล้องกับกระแสเศรษฐกิจโลก นั่นคือ การลงทุนทำสวนยางพารา การทำเหมืองแร่ดีบุก และการเป็นแหล่งเงินทุนให้กับพ่อค้าอื่นๆ ซึ่งในบทนี้จะกล่าวถึง บริบทของเศรษฐกิจในอาณาบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วง พ.ศ. 2455-2472 จากนั้นจะวิเคราะห์ถึงการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนเมืองสงขลาในท่ามกลางบริบททางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป และสุดท้ายจะวิเคราะห์ถึงการเติบโตของเมืองหาดใหญ่ อันเป็นจุดที่นำมาสู่การเกิดเมืองคู่ "สงขลา-หาดใหญ่" ในระยะเวลาต่อมา

5.1. การเติบโตของดีบุกและยางพาราในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่าง พ.ศ. 2455-2472

นับตั้งแต่ทศวรรษ 2450 กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่โดดเด่นในอาณาบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ การทำเหมืองแร่ดีบุก และการทำสวนยางพารา ทั้งนี้เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับความก้าวหน้าการปฏิวัติอุตสาหกรรมในซีกโลกตะวันตก อันนำมาสู่ความต้องการดีบุกและยางพารามากยิ่งขึ้น ในฐานะที่เป็นสินค้าพื้นฐานที่แปรรูปเป็นสินค้าอุตสาหกรรม จากความต้องการดังกล่าวทำให้ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะที่อยู่ในอิทธิพลของอังกฤษ จึงได้รับการส่งเสริมให้มีการผลิตดีบุกและยางพารา เพื่อสนองตอบความต้องการของตลาดโลก

5.1.1 ดีบุก

การทำเหมืองแร่ดีบุกได้รับการกระตุ้นให้มีการผลิตในปริมาณมากขึ้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม ที่นักวิทยาศาสตร์ได้ค้นพบวิธีการถนอมอาหารโดยการบรรจุกระป๋องให้มีความคงทนไม่เน่าเสีย ด้วยการนำเอาดีบุกมาชุบบางๆกับกระป๋องที่ทำด้วยเหล็ก และเรียกเหล็กที่ชุบหรือเคลือบดีบุกว่า "เหล็กวิลลาศ" เมื่อ พ.ศ. 2338 หลังจากนั้นเป็นต้นมา

ทำให้อุตสาหกรรมอาหารกระป๋องเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ยังนำเอาดีบุกมาใช้ในการ อุตสาหกรรมอื่นๆ¹ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มีความต้องการดีบุกในตลาดโลกสูงขึ้น ส่งผลให้เกิดการ ขยายตัวการทำเหมืองแร่ดีบุกในที่ต่างๆทั่วโลก โดยเฉพาะในอาณานิคมเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ ทางด้านตะวันตกของคาบสมุทรมลายูอันเป็นแหล่งสายแร่ดีบุกที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก ใน คาบสมุทรมลายูได้มีการเปิดพื้นที่ทำเหมืองแร่ดีบุกขนาดใหญ่ที่ลารุต (Larut) รัฐเปรัก มาตั้งแต่ พ.ศ. 2391 และได้ขยายไปยังพื้นที่ซึ่งเป็นแหล่งผลิตดีบุกที่สำคัญอื่นๆ อีก คือ ที่รัฐเปรัก สลังงอ เนกริมเซบิลัง ปาหัง โดยชาวอังกฤษได้เข้ามามีบทบาทในกิจการลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุก ส่วนใน อินโดนีเซียมีแหล่งผลิตดีบุกที่เกาะบังกา เกาะบิลิลิงตัน และเกาะซิงเกป โดยมีชาวดัตช์เป็นผู้เข้า มาดำเนินกิจการเหมืองแร่ดีบุก² ในช่วงระยะแรกของการทำเหมืองแร่ดีบุกจะตกอยู่ในมือของกลุ่ม คนจีนที่อพยพเข้ามาเป็นจำนวนมากเข้าสู่คาบสมุทรมลายู คนจีนเหล่านี้มักทำเหมืองแร่ดีบุกขนาดเล็ก ใช้แรงงานเป็นหลักในการร่อนหาแร่ โดยเจ้าของเหมืองแร่ซึ่งเป็นคนจีนจะจ้างแรงงานชาวจีน 70-80 คน การทำเหมืองด้วยวิธีนี้ไม่ต้องใช้เงินลงทุนไม่สูงนัก แต่ต่อมาในพ.ศ. 2423 เป็นต้นไปได้ นำเอาเครื่องจักรไอน้ำและเครื่องสูบน้ำหอยโข่งเข้ามาใช้ในการทำเหมืองแร่ ส่งผลทำให้ในพ.ศ. 2447 ผลผลิตดีบุกครึ่งหนึ่งของโลกมาจากรัฐต่างๆในคาบสมุทรมลายู ส่วนชาวอังกฤษได้เข้ามา มีบทบาทอย่างจริงจังในกิจการเหมืองแร่ดีบุกภายหลัง พ.ศ. 2439 เป็นต้นไป โดยอาศัยมาตรการทาง กฎหมาย การให้เช่าที่ดินผืนใหญ่ๆ การยกเลิกระบบผูกขาดตัดตอนเก็บภาษีและการบังคับใช้ กฎหมายแรงงานฉบับใหม่ ประกอบกับได้มีการนำเอาเทคโนโลยีใหม่ๆมาใช้ในการทำเหมืองแร่ ดีบุก เช่น ในพ.ศ. 2449 นำเอาเครื่องสูบน้ำสำหรับใช้ในเหมืองแร่มาใช้ และ ในพ.ศ. 2455 นำเอา เรือขุดแร่ดีบุกลำแรกมาใช้ที่หุบเขากินตา³

สำหรับในไทยมีแหล่งผลิตดีบุกอยู่ทางด้านชายฝั่งทะเลอันดามัน และมี เกาะภูเก็ต เป็นแหล่งผลิตที่สำคัญ ส่วนทางด้านชายฝั่งอ่าวไทยมีการผลิตดีบุกอยู่มากในเมือง นครศรีธรรมราช ร่องๆลงมาที่เมืองยะลา ปัตตานี แต่ที่เมืองสงขลาซึ่งมีไม่มากนักจะมีอยู่ที่อำเภอ จะนะและหาดใหญ่ลักษณะของการผลิตดีบุกในสมัยก่อน พ.ศ. 2411 เป็นไปตามลักษณะความ สัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในระบบไพร่ ดีบุกเป็นส่วยประเภทหนึ่งที่ต้องเกณฑ์เก็บส่งให้กับศูนย์อำนาจ ส่วนกลาง อย่างไรก็ตามการทำเหมืองแร่ดีบุกในไทยได้ขยายตัวมากขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ

¹ พรณี อวนสกุล, "กิจการเหมืองแร่ดีบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ. 2411-2474,"

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), 13-15.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 72.

³ แมรี ซี เทร์บุลล์, ประวัติศาสตร์มาเลเซีย สิงคโปร์และบรูไน, แปลโดย ทองสุก เกตุโรจน์, หน้า 301-303.

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อความตื่นตัวทำเหมืองแร่ดีบุกจากดินแดนมลายูของอังกฤษขยายตัวเข้ามาสู่เมืองไทย ประกอบกับมีปัจจัยในเรื่อง

1) ความต้องการของดีบุกในตลาดโลก จากการขยายตัวของอุตสาหกรรมในอังกฤษและอเมริกา ทำให้ดีบุกมีราคาสูงขึ้นจาก หาบละ 30 เหรียญในระหว่างพ.ศ.2393-2403 มาเป็น หาบละ 76.55 เหรียญ ใน พ.ศ. 2447⁴

2) การเข้ามาของชาวจีนในกิจการเหมืองแร่ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คนจีนเหล่านี้เข้ามาบุกเบิกการทำเหมืองแร่และมีบทบาททั้งทางด้านการลงทุนและแรงงาน ทำให้คนจีนเข้ามามีอิทธิพลอย่างสูงในการควบคุมการทำเหมืองแร่ในภาคใต้ของไทยมาตลอดสิ้นสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว⁵

3) การนำเทคนิคแบบตะวันตกเข้ามาใช้โดยใน พ.ศ. 2450 กัปตันเอดเวิร์ด ที ไมล์ (Edwaed T Miles) ชาวออสเตรเลียนำเรือชุดแร่มารับใช้เป็นครั้งแรก ซึ่งในกรณีนี้ได้ส่งผลต่อการทำเหมืองแร่ของไทย คือ มีการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคนทำให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก และทำให้เกิดการขยายตัวการลงทุนของชาวตะวันตกในประเทศไทย⁶ ในลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดการขยายตัวการทำเหมืองแร่ดีบุกโดยเฉพาะที่มณฑลภูเก็ต อันเป็นแหล่งผลิตดีบุกได้มากที่สุดของประเทศไทย ส่วนบริเวณชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกนับจาก พ.ศ 2461 เป็นต้นมา เริ่มมีการขยายตัวทำเหมืองแร่ดีบุกมากขึ้นที่มณฑลนครศรีธรรมราชเป็นแหล่งผลิตดีบุกมากกว่ามณฑลปัตตานี ซึ่งเคยเป็นแหล่งผลิตที่ใหญ่ที่สุดมาก่อนหน้านั้น⁷

การขยายตัวของการทำเหมืองแร่ดีบุกในประเทศไทย เป็นไปตามสภาวะความต้องการของเศรษฐกิจโลกที่มีความต้องการดีบุกสูงขึ้น ทำให้ราคาของดีบุกขยับตัวสูงขึ้นมาโดยตลอด (โปรดดูตารางที่ 12 แสดงราคาดีบุกในตลาดโลก พ.ศ. 2414-2473) ยกเว้นในช่วง พ.ศ. 2464-2468 อันเป็นปีที่เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก แต่หลังจากผ่านพ้นภาวะดังกล่าวแล้วราคาก็ค่อยๆกลับสู่ภาวะปกติ การที่ดีบุกมีราคาสูงขึ้นมาเป็นลำดับ ส่งผลให้เกิดความต้องการขยายการทำเหมืองแร่ดีบุกในพื้นที่ต่างในบริเวณภาคใต้ของไทย ซึ่งเป็นแหล่งดีบุกที่สำคัญได้มีการ

⁴ พรรณี อวนสกุล, "กิจการเหมืองแร่ดีบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ. 2411-2474.", หน้า 71.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 74.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 92.

ตื่นตัวการทำเหมืองแร่เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะทางด้านชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ในมณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลปัตตานี ดังจะเห็นได้จากการที่มีกลุ่มคนต่างๆจำนวนมาก ทั้งที่เป็นคนไทย คนจีน คนแขกและชาวตะวันตก ซึ่งอยู่ในบังคับของไทยและอังกฤษ ได้เข้ามาสำรวจตรวจหาแหล่งแร่และขอประทานบัตรทำเหมืองแร่ กลุ่มคนเหล่านี้เข้ามาดำเนินการทั้งในรูปแบบของเอกชนส่วนบุคคลและในรูปของบริษัทร่วมหุ้นลงทุน ได้สะท้อนให้เห็นว่า นับตั้งแต่ พ.ศ. 2449 เป็นต้นมาบริเวณพื้นที่มณฑลนครศรีธรรมราช (เฉพาะเมืองสงขลา) และ พ.ศ. 2447 ในบริเวณพื้นที่มณฑลปัตตานีต่างได้รับการสำรวจตรวจหาแร่และขอประทานบัตรทำเหมืองแร่เป็นจำนวนมาก และในจำนวนกลุ่มคนต่างๆเหล่านั้น มีพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนเมืองสงขลาจำนวนหนึ่ง ได้เข้าไปร่วมในกิจกรรมการทำเหมืองแร่ดีบุกด้วยเช่นเดียวกัน

ตารางที่ 12 แสดงราคาดีบุกในตลาดโลก พ.ศ. 2414-2473

พ.ศ.	ราคา(ปอนด์/ตัน)	ดัชนี(%)	หมายเหตุ
2414-2418	121.5	100	เป็นดัชนีปีเริ่มต้น
2419-2423	72.2	60	
2424-2428	91	75	
2429-2433	102.8	85	
2434-2438	80.4	66	
2439-2443	87.6	72	
2444-2448	127.3	105	
2449-2453	155.3	128	
2454-2458	183.8	100	เป็นดัชนีปีเริ่มต้น
2459-2463	260.6	142	
2464-2468	207.4	113	
2469-2473	203.7	126	

ที่มา ปรับปรุงจาก Suthy Prasartest, "Production and Trade of Thailand 1855-1940".(Unpublisht Ph.D. Thesis. Sidney University. 1976 p.7,194.อ้างใน พรรณี อวนสกุล, "กิจการเหมืองแร่ดีบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ. 2411-2474," (วิทยานิพนธ์ปริญญา นิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.), หน้า 78,93.

5.1.2 ยางพาราในฐานะพืชเศรษฐกิจใหม่

ยางพาราเป็นพืชที่มีถิ่นกำเนิดอยู่ที่ลุ่มน้ำอเมซอนปัจจุบันคือประเทศบราซิล ชาวยุโรปรู้จักยางพารามาตั้งแต่ พ.ศ. 2036⁸ แต่ก็ไม่ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์มากนัก จนกระทั่งเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมความสำคัญของยางพาราจึงเพิ่มมากขึ้นเมื่อค้นพบว่าสามารถนำยางพาราไปใช้ในอุตสาหกรรมไฟฟ้าและรถยนต์โดยเป็นวัตถุดิบสำคัญของอุตสาหกรรมดังกล่าว

บุคคลแรกที่เห็นความสำคัญของการปลูกยางพารา ในฐานะเป็นพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ คือ เฮนรี ริดลีย์ (Henry Ridley) โดยนำพันธุ์ยางพาราจากบราซิลมาทดลองปลูกที่สวนพฤกษศาสตร์คิว ประเทศอังกฤษเมื่อ พ.ศ. 2419 จนกระทั่งได้ค้นพบวิธีการปลูกและการกรีดยางที่น่าพอใจ ต่อมาใน พ.ศ. 2438 เขาประสบความสำเร็จในการชักชวนให้เกษตรกรชาวจีน คือ ตัน เซ ยัน (Tan Chay Yan) ปลูกยางพาราในพื้นที่ 43 เอเคอร์⁹ หลังจากนั้นการปลูกยางพาราค่อยๆขยายตัวไปจนทั่วคาบสมุทรมลายูรวมถึงดินแดนทางตอนใต้ของไทรบุรีและกลันตัน ตรังกานู ซึ่งอยู่ใกล้กับชายแดนของไทย ในช่วงระยะแรกของการปลูกยางพารารัฐบาลอังกฤษซึ่งปกครองอาณานิคมในคาบสมุทรมลายูได้ออกกฎหมาย ห้ามมิให้นำเอาส่วนหนึ่งส่วนใดของยางพาราที่สามารถขยายพันธุ์ได้ออกนอกอาณาเขตโดยเด็ดขาด ยางพาราจึงถูกจัดเป็นพืชเศรษฐกิจที่ถูกหวงห้าม

ยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่เข้ามามีความสำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 โดยเฉพาะในคาบสมุทรมลายู และชาว มีการทำสวนยางพาราขนาดใหญ่ ซึ่งเข้ามาทดแทนการเกษตรกรรมชนิดอื่นๆ คือ พริกไทย สีสียัด อ้อย และกาแฟ ที่ต้องเผชิญกับความผันผวนของราคาในตลาด และจากโรคแมลงศัตรูพืช ในขณะที่ยางพาราที่ถูกพัฒนาขึ้นมา กลับเป็นพืชที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับการปลูกในบริเวณนี้ เพราะว่าเป็นพืชที่มีความทนทาน และต้านทานโรค แมลงศัตรูพืชได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ยางพาราสามารถเจริญเติบโตได้ในทุกสภาพพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นเนินเขา หรือแม้แต่บริเวณที่มีความสูง มีความลาดชัน หรือที่ราบลุ่มที่มีการระบายน้ำได้ดีก็ตาม นอกจากนี้ยังสามารถขึ้นได้ดีในดินทุกสภาพ ไม่ว่าจะเป็นดินลูกรัง หรือดินที่หมดความอุดมสมบูรณ์ไปแล้วก็ตาม ประกอบกับการปลูกยางพาราไม่ต้องการ

⁸ วิจิต กาฬกาญจน์, "นโยบายการผลิตและการค้ายางพาราในภาคใต้ของไทย พ.ศ. 2444-2503," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 46.

⁹ แมรี ซี เทิร์นบูลล์, ประวัติศาสตร์มาเลเซีย สิงคโปร์และบรูไน. แปลโดย ทองสุก เกตุโรจน์, หน้า 305.

การเอาใจใส่ดูแลมากเหมือนพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นๆ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ยางพาราเป็นตัวเลือกใหม่
ของเกษตรกร และได้รับความนิยมอย่างรวดเร็ว

จากการที่ยางพาราเป็นวัสดุที่มีความสำคัญต่ออุตสาหกรรมไฟฟ้าและ
รถยนต์ ทำให้มีความต้องการในตลาดโลกสูงแต่กำลังการผลิตมีน้อยกว่าความต้องการ ดังนั้นจึง
ส่งผลทำให้ยางพารามีราคาสูงตามไปด้วย ประกอบกับการลงทุนทำสวนยางพาราต่อไร่มีราคาไม่
สูงมากนัก เพียงแต่จะต้องมีทุนสำรอง เพราะกว่าว่ายางพาราจะให้ผลผลิตได้ อย่างน้อยต้องใช้เวลา
5-6 ปี แต่เนื่องจากยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่กำลังมาแรงอยู่ในขณะนั้น เพราะความ
ต้องการมีสูงกว่ากำลังการผลิตเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ (โปรดดูตารางที่ 13 แสดงปริมาณความต้องการใช้
ยางพาราและปริมาณยางพาราที่ผลิตขึ้นมาได้ของโลก) และการที่ปริมาณยางพารามีไม่เพียงพอ
กับความต้องการ ทำให้ยางพารามีราคาสูงขึ้น (โปรดดูตารางที่ 14 แสดงราคายางพาราใน
ตลาดโลก ระหว่าง พ.ศ. 2449-2460) จากตารางที่ 14 จะเห็นได้ว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ราคา
ยางพาราในตลาดโลกมีการเปลี่ยนแปลงขึ้น - ลง ไปตามสภาวะการณ์ของโลกอยู่ตลอดเวลา ที่มี
ราคาสูงสุดถึง ปอนด์ละ 102.84 เหรียญสหรัฐ ใน พ.ศ. 2453 หลังจากนั้นได้ค่อยๆ ลดลงมา
เรื่อยๆ ต่ำสุดในพ.ศ. 2457 อยู่ที่ราคา 49.03 เหรียญสหรัฐ เหตุที่ราคายางพาราค่อยๆ ลดลงอย่าง
ต่อเนื่องเป็นเพราะว่า เป็นช่วงในระยะใกล้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ครั้งเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่
1 ราคายางพาราจึงตกลงมาอยู่ที่ 49.03 เหรียญสหรัฐ จะเห็นได้จากปริมาณความต้องการ
ยางพาราและราคายางพาราของตลาดโลกที่เพิ่มสูงขึ้นเป็นลำดับ ได้ส่งผลให้เกิดการขยายตัวการ
ปลูกยางพาราในภาคใต้ของไทย

สำหรับการปลูกยางพาราในประเทศไทยเริ่มเป็นครั้งแรกที่อำเภอกันตัง
จังหวัดตรัง เมื่อประมาณ พ.ศ. 2442 หลังจากนั้นได้แพร่ขยายไปยังพื้นที่ต่างๆ ภายใต้การ
สนับสนุนส่งเสริมของพระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอ ซิมบี้ ณ ระนอง) และปรากฏหลักฐานชัดเจนว่า
พระยารัษฎานุประดิษฐ์เป็นบุคคลแรกที่ริเริ่มให้มีการส่งเสริมการปลูกยางพาราอย่างเป็นรูปธรรม
ด้วยการขอรับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เงินที่เหลือจ่ายในกองราชโลหกิจ มาบำรุงใน
การเพาะปลูกยางพารา¹⁰ เมื่อได้รับพระบรมราชานุญาตแล้ว พระยารัษฎานุประดิษฐ์ ได้วาง
นโยบายขยายพื้นที่การปลูกยางพาราในทางอ้อม ด้วยการนำเอาวิธีการของระบบไพร่มาใช้บังคับ
ราษฎร โดยสร้างเงื่อนไขให้ราษฎรหันมาทำการเกษตรกรรม แทนการถูกเกณฑ์แรงงาน ด้วยการ

¹⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร. 5 กษ. 10.2/1, รายงานมิลสเตอร์กูเปร์าตรวจการเพาะปลูกต้นยางอินเดีย พระ
ราชหัตถเลขาถึงกรมพระยาดำรงราชานุภาพ วันที่ 28 กันยายน 2444.

ออกประกาศข้อบังคับว่า ถ้าครัวเรือนใดทำนาไม่ต่ำกว่า 10 ไร่ หรือทำสวนไม่ต่ำกว่า 20 ไร่ จะได้รับตัดหย่อนการเกณฑ์จ้างแรงงาน¹¹ ซึ่งก็ปรากฏว่าได้ผลดี ราษฎรหันมาทำสวนมากกว่าทำนา และพืชที่นิยมปลูกมากที่สุดคือ ยางพารา ทำให้พื้นที่การปลูกยางพาราในมณฑลภูเก็ตขยายตัวมากขึ้น

ตารางที่ 13 แสดงปริมาณความต้องการใช้ยางพาราและปริมาณยางพาราที่ผลิตได้ของโลกในระหว่างพ.ศ.2449-2460

พ.ศ.	ปริมาณความต้องการใช้ยางพารา	ปริมาณยางพาราที่ผลิตได้
2449	74,000	63,000
2450	77,000	74,000
2451	74,000	70,000
2452	86,000	78,000
2453	99,000	94,000
2454	99,000	94,000
2455	121,000	114,000
2456	130,000	120,000
2457	121,000	123,000
2458	160,000	171,000
2459	188,000	214,000
2460	250,000	278,000

ที่มา : Andrew Mc Fadyean. *The History of Rubber Regulation 1934-1943*. pp.20-21.

อ้างในวิจิต กาฬกาญจน์, "นโยบายการผลิตและการค้ายางพาราในภาคใต้ของไทย พ.ศ.2444-2503," หน้า89.

¹¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กส. 13/323 เล่ม 17, พระยารัษฎานุประดิษฐ์ขอให้อัดการพิมพ์ตัดหย่อนการเกณฑ์จ้างเพื่อบำรุงการเพาะปลูก วันที่ 23 มกราคม ร.ศ. 126.

ตารางที่ 14 แสดงราคาขายพาราในตลาดโลก ระหว่าง พ.ศ. 2449-2460

พ.ศ.	ตลาดลอนดอน (ปอนด์ละ)		ตลาดนิวยอร์ก (ปอนด์ละ)
	s	d.	U.S. Cents
2449	5	10 $\frac{1}{2}$	78.62
2450	4	7 $\frac{1}{2}$	72.56
2451	4	4 $\frac{3}{4}$	58.59
2452	7	1	84.32
2453	8	9	102.84
2454	5	5 $\frac{1}{2}$	82.95
2455	4	9	80.27
2456	3	$\frac{1}{4}$	65.38
2457	2	3 $\frac{1}{2}$	49.03
2458	2	6	49.67
2459	2	10 $\frac{1}{4}$	58.85
2460	2	9 $\frac{3}{4}$	57.18

ที่มา : ปรับปรุงจาก วิจิต กาฬกาญจน์, "นโยบายการผลิตและการค้าพาราในภาคใต้ของไทย พ.ศ. 2444-2503," หน้า 87, 99.

จากนั้นเมล็ดพันธุ์ยางพาราจากเมืองตรังได้แพร่ขยายไปยังเมืองอื่นๆ ในราวพ.ศ.2451¹² ทั้งในมณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลสุราษฎร์ธานี และมณฑลชุมพร ส่วนมณฑลปัตตานีนั้นนอกจากจะได้รับเมล็ดพันธุ์ยางพาราจากเมืองตรังแล้ว ยังได้รับจากทางหัวเมืองมลายู ที่มีชายแดนติดต่อกับไทย และเมืองสิงคโปร์ โดยเฉพาะในบางพื้นที่ เช่น ที่เบตง ชาวจีนเจ้าของสวนยางพาราจะได้รับเมล็ดพันธุ์ยางพาราโดยตรงมาจากหัวเมืองมลายู เนื่องจากมีการเดินทางติดต่อคมนาคมกับหัวเมืองมลายูสะดวกกว่าเมืองยะลา

¹² สุรีย์ เลียงแสงทอง, "การศึกษาวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจเมืองภูเก็ตระหว่าง พ.ศ. 2396-2475," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 107.

สำหรับการขยายตัวของการทำสวนยางพาราเข้ามาในเมืองสงขลา มาในสองทิศทางคือ

1) ผ่านขึ้นมาทางด้านใต้ตามแนวชายแดนไทย-มาเลเซีย จากการลักลอบนำเมล็ดพันธุ์ยางจากมาเลเซียเข้ามาปลูกเริ่มแรกที่ตำบลบ้านพรุ อำเภอหาดใหญ่ เมื่อประมาณ พ.ศ. 2446¹³ หลังจากนั้นได้มีการแพร่ขยายไปยังอาณานิคมบริเวณใกล้เคียง ดังปรากฏในรายงานการค้าในมณฑลปัตตานีของกงสุลอังกฤษเมื่อ พ.ศ. 2450 เกี่ยวกับการทำสวนยางพาราในมณฑลปัตตานีว่า "มีแต่สวนยางพาราของชาวอังกฤษตั้งอยู่ที่ตำบลบางนรา"¹⁴ ซึ่งก็คือ มิสเตอร์เกรแฮม ที่ปรึกษาราชการเมืองกลันตัน และที่เบตงก็มีสวนยางขนาดใหญ่ของชาวจีน ในขณะที่ชาวยุโรปมีสวนยาง 2-3 แห่ง สำหรับการปลูกยางพาราที่อำเภอเหนือ (หาดใหญ่) ปรากฏหลักฐานว่ามีการปลูกเป็นครั้งแรกในสวนยางพาราของนายพล ประสมศรี (ลุงนวล) อยู่บริเวณติดกับ "เปลว" (ป่าช้า) * ทางด้านทิศใต้ของบ้านหาดใหญ่ โดยนำเมล็ดพันธุ์ยางมาจากเมืองไทรบุรี¹⁵

2) ส่วนอีกทางหนึ่งผ่านเข้ามาทางเมืองตรังซึ่งอยู่ทางด้านตะวันตกของจังหวัดสงขลา โดยคาดว่าน่าจะเข้ามาประมาณ พ.ศ. 2451¹⁶ นับจากนั้นเป็นต้นมาการทำสวนยางพาราในจังหวัดสงขลาอย่างรวดเร็ว จากพื้นที่ปลูกยางพารา 12,564 ไร่ในพ.ศ. 2466 มาเป็นพื้นที่ 84,595 ไร่ในพ.ศ. 2472¹⁷ ส่วนกลุ่มคนที่เข้ามาทำสวนยางพารามีทั้งคนในพื้นที่ซึ่งได้แก่ กลุ่มคนจีนที่เป็นกรรมกรสร้างทางรถไฟและตั้งถิ่นฐานในเมืองไทย กลุ่มชาวจีนที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงจังหวัดสงขลา รวมถึงชาวจีนในตัวเมืองสงขลา และยังมีกลุ่มคนไทย คนแขกอีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีชาวต่างชาติได้เข้ามาลงทุนทำสวนยางพาราในจังหวัดสงขลาและจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งมักจะเป็นการลงทุนในรูปของบริษัทขนาดใหญ่ และมีทุนจำนวนมาก ดังเช่น การเข้ามาลงทุนของบริษัท The Jeng Jeng Plantation Co. ซึ่งระดมทุนครั้งแรกใน พ.ศ. 2460 จำนวน 6 ล้านบาท โดยได้รับการสนับสนุนจากธนาคาร Yat Lae Bank ซึ่งเป็นของนัก

¹³ กิตติ ดันไทย, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการเศรษฐกิจท้องถิ่นกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ศึกษาเฉพาะกรณีข้าวและยางพารา ตั้งแต่ พ.ศ. 2439-2539. (สงขลา : สำนักงานสนับสนุนกองทุนวิจัย, 2545), หน้า 84.

¹⁴ B.P.P. 3/13, Report on the Trade of the Monthon of Nakonsritamarat and Patani, for the Year 1908, p. 10.

* ปัจจุบันส่วนหนึ่งอยู่ในบริเวณวัดพุทธนิกราม (วัดปลักกริม).

¹⁵ พลับ ไชยวงศ์, บันทึกความทรงจำของ พลับ ไชยวงศ์. (เอกสารไม่ตีพิมพ์) ชมรมรวบรวมเรื่องเมืองหาดใหญ่.

¹⁶ สุริย เลียงแสงทอง, "การศึกษาวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจเมืองภูเก็ตระหว่าง พ.ศ. 2396-2475," หน้า 107.

¹⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (3) สร.0201.34/1, เรื่องจำกัศยง (14 ม.ค. 2476-11 ส.ค. 2477).

ใช้แรงงานภายในครอบครัวในขั้นตอนการผลิตทั้งหมด ดังนั้นการทำสวนยางจึงมีลักษณะ "ตามบุญตามกรรม" และมีสภาพเป็น "ป่ายาง" มากกว่า "สวนยาง"²⁵ เพราะชาวบ้านไม่มีความรู้เรื่องการปลูกยางพารา²⁶ แต่อย่างไรก็ตามทางราชการได้กะประมาณว่าถ้าหากทำสวนยางพาราแล้วจะต้องใช้เงินลงทุนทำสวนยางพาราหนึ่งไร่ต้องใช้เงินลงทุน 5 บาท 87 สตางค์ ค่าบำรุงไร่ละประมาณ 5 บาท 66 สตางค์และกว่าต้นยางพาราจะให้ผลผลิตได้ต้องใช้เวลาประมาณ 5 ปี คิดเป็นเงิน 28 บาท 30 สตางค์²⁷ ดังนั้นผู้ที่จะลงทุนทำสวนยางพาราได้จะต้องเป็นคนที่มีความรู้และทุนพอสมควร

นอกจากการทำสวนยางพาราขนาดใหญ่โดยชาวจีนและยุโรปแล้ว ราษฎรไทยก็ยังได้มีการทำสวนยางพาราด้วยเช่นเดียวกัน แต่เป็นการทำสวนยางพาราขนาดเล็กประมาณ 2-5 ไร่ กระจายอยู่ทั่วไปทั่ว จากการสำรวจพบว่าการทำสวนยางพาราในภาคใต้ในช่วงเวลาดังกล่าวมากกว่าร้อยละ 90 เป็นการทำสวนยางพาราขนาดเล็ก แต่จากการสำรวจเอกสารของทางราชการ คือ รายงานการออกไปเหยียบย่ำประจำเดือนต่างๆ ของมณฑลนครศรีธรรมราช ระหว่าง พ.ศ. 2456-2462 โดยเฉพาะในจังหวัดสงขลา จะพบว่า ประชาชนได้ให้ความสนใจขอไปเหยียบย่ำทำสวน จำนวนถึง 627 ราย แม้ว่าในเอกสารของทางราชการระบุประเภทของการขอไปเหยียบย่ำไว้เพียงว่า "สวนใหญ่" โดยไม่ระบุให้ชัดเจนว่าเป็นการทำสวนอะไร แต่จากสภาพแวดล้อมในเวลานั้นมีความตื่นตัวเรื่องการทำสวนยางพารา จึงทำให้อนุมานได้ว่า โดยสวนใหญ่เป็นการทำสวนยางพารา สำหรับพื้นที่ที่ขอจับจองออกไปเหยียบย่ำนั้น พบว่า พื้นที่ในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดสงขลาถูกจับจองทำสวนเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในพื้นที่ในอำเภอขนาดใหญ่ รองลงมาคืออำเภอสะเดา ส่วนบุคคลที่เข้ามาจับจองมีทั้งที่เป็นคนจีน คนแขก และคนไทย ซึ่งที่มีถิ่นที่อยู่ในตัวเมืองสงขลาและบริเวณโดยรอบ จะมีชาวตะวันตกอยู่บ้างไม่มากนัก

ดังจะเห็นได้จากสภาพความตื่นตัวของการทำสวนยางพาราซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ ส่งผลทำให้มีการจับจองที่ดินขนาดใหญ่ในจังหวัดสงขลา และกลุ่มพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลาก็ได้ให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าวด้วยเช่นกัน

²⁵ เจริญเดียวกัน, หน้า 84.

²⁶ เจริญเดียวกัน, หน้า 84.

²⁷ หจก.หมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 กษ. 10.2/5, รายละเอียดการปลูกต้นยางรับเบอร์เมืองตรัง.

5.2 กิจกรรมทางเศรษฐกิจของพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลา

เมื่อบริบททางการค้าในรูปแบบเดิมเริ่มคลายความสำคัญลงไป และเกิดรูปแบบทางเศรษฐกิจแบบใหม่ คือ การทำสวนยางพาราและการทำเหมืองแร่ดีบุก ทำให้พ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลาได้ปรับตัวหันมาประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบใหม่ ที่มีความสอดคล้องกับกระแสความต้องการของเศรษฐกิจโลก คือ การทำสวนยางพาราโดยส่วนใหญ่ ส่วนการทำเหมืองแร่ดีบุกมีอยู่บ้างไม่มากนักเมื่อเทียบกับการทำสวนยางพารา เนื่องจากสายแร่มีไม่มาก แต่มีอีกกิจกรรมหนึ่งที่น่าสนใจและเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจของพ่อค้าท้องถิ่นเมืองสงขลาในช่วงระยะนั้น นั่นก็คือ การเป็นแหล่งเงินทุนเก็บดอกเบีย

5.2.1 การทำสวนยางพารา

มูลเหตุจูงใจที่ทำให้พ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนเมืองสงขลา ให้ความสนใจทำสวนยางพาราน่าจะเป็นเพราะว่า จากที่ได้มีการเดินทางติดต่อค้าขายไปมาระหว่างเมืองสงขลาเมืองป็นังและเมืองสิงคโปร์ ตลอดจนหัวเมืองมลายูอยู่เสมอ จึงย่อมที่จะทำให้ได้รับถึงกระแสความตื่นตัวของการทำสวนยางพาราในฐานะพืชเศรษฐกิจใหม่ ประกอบกับได้เห็นถึงผลประโยชน์และความสำเร็จที่ได้รับจากการทำสวนยางพาราในสหรััฐมลายู²⁸ จึงทำให้เกิดความสนใจเข้ามาลงทุนทำสวนยางพารา ดังปรากฏว่าคนในเมืองสงขลาเริ่มทำสวนยางพารามาตั้งแต่สมัยรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย เป็นการทำสวนยางรุ่นบุกเบิก โดยนำเมล็ดพันธุ์ยางพารามาจากสหพันธรัฐมลายู²⁸ กลุ่มตระกูลพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลาที่ได้หันมาลงทุนทำสวนยางพารา ดังปรากฏว่าคนที่อาศัยอยู่ในแถบถนนนครในนครนอก และถนนนางงาม โดยส่วนใหญ่ 80 เปอร์เซ็นต์ เป็นเจ้าของสวนยางพารา เช่น กลุ่มตระกูลรัตนปราการ ตระกูลประธานราษฎร์นิกร ตระกูลโค่นันท์ ตระกูลสาครินทร์ ตระกูลเจริญ ตระกูลศิริวัฒน์ ตระกูลหังสพฤกษ์ ตระกูลวงศ์สุคนธ์ ตระกูลวรรณพฤกษ์ เป็นต้น²⁹

สำหรับพื้นที่ที่พ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนเมืองสงขลา ไปลงทุนทำสวนยางอยู่ ในบริเวณตั้งแต่อำเภอหาดใหญ่ ลงไปถึงชายแดนสหพันธรัฐมลายู คือ บริเวณรอบๆ อำเภอหาดใหญ่ในตำบลคลองเปล คลองเรียน บ้านพรุ หุ้งลุง บ้านไร่ คลองแงะ อำเภอสะเดาและปาดังเบซาร์ นอกจากนี้ยังไปลงทุนทำสวนยางที่จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลาและจังหวัดนราธิวาส

²⁸ สัมภาษณ์ นายสุธา รัตนพฤกษ์, อายุ 77 ปี, และนางอนงค์ รัตนพฤกษ์, อายุ 73 ปี, วันที่ 5,16 กันยายน พ.ศ. 2546.

²⁹ สัมภาษณ์ นางพวงเล็ก วงศ์สุคนธ์, อายุ 80 ปี วันที่ 5,7 สิงหาคม พ.ศ. 2545 และ 8,29-30 กรกฎาคม พ.ศ. 2546.

ซึ่งในบริเวณดังกล่าวในสมัยก่อนเป็นที่ว่างเปล่า และมีชาวจีนอพยพเดินทางจากเมืองป่กิ่งเข้ามาบุกเบิกสร้างสวนยางพารา³⁰ พ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลาที่มีสายตาอันยาวไกล ก็มาลงทุนซื้อสวนยางพาราเหล่านั้น และยังได้เข้ามาลงทุนด้วยการบุกเบิกทำสวนยางพารานับตั้งแต่การจับจองที่ดิน ซึ่งจากการหลักฐานเอกสารการจับจองที่ดินของทางราชการปรากฏว่ามีกลุ่มคนที่มีบ้านเรือนตั้งอยู่ที่ ตำบลบ่อยางและตำบลบ่อยัด มาขอจับจองที่ดินเพื่อทำสวนถึง 70 ราย ในจำนวนนี้เมื่อพิจารณาจากที่ตั้งบ้านเรือนของผู้ที่อยู่ในตำบลบ่อยางและตำบลบ่อยัด ซึ่งได้จับจองพื้นที่ทำสวนในบริเวณอำเภอหาดใหญ่และอำเภอสะเดาเป็นพื้นที่ที่ทำการปลูกยางพารา มีจำนวนถึง 32 ราย และในจำนวนนี้มีผู้ที่ขอจับจองพื้นที่ระหว่าง 100-500 ไร่เป็นจำนวน 18 ราย และมีเพียง 14 รายที่จับจองพื้นที่ระหว่าง 4-63 ไร่ (โปรดดูตารางที่ 15 แสดงการขอใบเหยียบย่ำทำสวนบริเวณอำเภอสะเดาและอำเภอหาดใหญ่ของผู้มีที่อยู่ปรากฏในตำบลบ่อยางและตำบลบ่อยัด ระหว่าง พ.ศ. 2456-2462) นั้นย่อมแสดงให้เห็นว่าเป็นการลงทุนทำสวนยางพาราขนาดใหญ่ที่ต้องใช้เงินลงทุนสูง และเมื่อพิจารณาจากชื่อผู้ที่ขอจับจองทำสวนยางพาราปรากฏโดยส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายจีน โดยมีนายซิวจู่ เป็นผู้ขอจับจองทำสวนยางพารามากที่สุดเป็นจำนวนประมาณ 1,960 ไร่ครอบคลุมพื้นที่ตำบลทุ่งหมอ ตำบลพังลา อำเภอสะเดา แต่พื้นที่ที่มีผู้ขอจับจองที่ดินทำสวนโดยส่วนใหญ่อยู่ในเขตตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ นอกนั้นกระจายไปในตำบลรอบนอก คือ พะตัง บ้านพรุ ทุ่งพระเคียน คลองแห ทุ่งขมิ้น เป็นต้น (โปรดดูแผนที่ 6 แสดงที่ตั้งอำเภอในจังหวัดสงขลาที่เป็นแหล่งปลูกยางพารา)

สำหรับวิธีการที่นำมาซึ่งการครอบครองเป็นเจ้าของสวนยางพารา ของพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลามีในหลายรูปแบบซึ่งมีทั้งการลงทุนบุกเบิกทำสวนยางและการได้มาโดยการรับจำนำจำนองสวนยางพารา ครั้นเมื่อหมดสัญญาเจ้าของสวนยางพาราไม่สามารถนำเงินมาชำระได้ตามกำหนด ทำให้สวนยางพาราดกมาเป็นของนายทุนผู้ให้กู้ยืมเงิน และนายทุนเหล่านั้นก็ดำเนินกิจการทำสวนยางพาราต่อจากที่ได้มีการบุกเบิกไว้แล้ว ดังการสัมภาษณ์นายพิพัฒน์ รัตนปราการ ที่กล่าวถึงการครอบครองสวนยางพาราของกลุ่มตระกูลรัตนปราการที่คลองแงะว่า แต่เดิมเป็นของนายทุนชาวจีนที่เข้ามาลงทุนบุกเบิกการทำสวนยางพารา โดยจ้างชาวจีนให้มาถางป่า แล้วปลูกต้นสาคร เพื่อให้ป่ามันเรียบ หลังจากนั้นจึงปลูกยางพาราและสร้างเมืองขึ้นมา สวนยางพารานี้ติดจำนองปู่ทวด (ขุนราชกิจการี) ต่อมาที่ตรงนี้หลุดจำนองเพราะว่าธุรกิจของนายทุนชาวจีนผู้หนึ่งที่เมืองจีนเกิดปัญหา ทำให้ปู่ทวดได้ครอบครองที่ดินดังกล่าว และได้ตกทอด

³⁰ สัมภาษณ์ นายแห่งใจ พุทธิภัทรานนท์, อายุ 65 ปี วันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2546.

มาเป็นของคุณย่า³¹ ซึ่งมาแต่งงานกับคนในกลุ่มตระกูลรัตนปราการ จากนั้นได้ตกทอดแยกย้ายไปตามสายตระกูลต่างๆในสมัยของรุ่นลูกและรุ่นหลาน ปัจจุบันที่สวนยางพาราที่คลองแวงแห่งนี้ได้กลายเป็นเมือง เป็นตลาดย่านชุมชนการค้าหมดสภาพของการเป็นสวนยางพาราในอดีต

ตารางที่ 15 แสดงการขอใบเหยียบย่ำทำสวนบริเวณอำเภอสะเดาและอำเภอหาดใหญ่ของผู้มีที่อยู่ปรากฏในตำบลบ่อยางและตำบลบ่อยับ ระหว่าง พ.ศ. 2456-2462

ลำดับที่	วัน / เดือน / ปี	ชื่อผู้ขอใบเหยียบย่ำ	ตำบลที่อยู่	ที่ดินตั้งอยู่		เนื้อที่ดิน		
				ตำบล	อำเภอ	ไร่	งาน	ตารางวา
1	14 พ.ย. 2456	ขุนขันธ์สาร	บ่อยาง	คลองแห	หาดใหญ่	208	0	0
2	24 มิ.ย. 2457	นายชม	บ่อยาง	หาดใหญ่	หาดใหญ่	500	0	0
3	24 มิ.ย. 2457	นางแดงสว่าง	บ่อยาง	หาดใหญ่	หาดใหญ่	153	0	0
4	24 มิ.ย. 2457	นางแดงชม	บ่อยาง	หาดใหญ่	หาดใหญ่	500	0	0
5	24 มิ.ย. 2458	นางแดงสว่าง	บ่อยาง	หาดใหญ่	หาดใหญ่	153	0	0
6	12 มี.ค. 2459	นายชีวจู	บ่อยับ	ทุ่งหมอ	สะเดา	498	3	0
7	12 มี.ค. 2459	นายชีวจู	บ่อยับ	ทุ่งหมอ	สะเดา	495	0	0
8	12 มี.ค. 2459	นายชีวจู	บ่อยับ	ทุ่งหมอ	สะเดา	118	2	32
9	12 มี.ค. 2459	นายชีวจู	บ่อยับ	ทุ่งหมอ	สะเดา	169	0	80
10	12 มี.ค. 2459	นายชีวจู	บ่อยับ	ทุ่งหมอ	สะเดา	200	1	78
11	12 มี.ค. 2459	นายชีวจู	บ่อยับ	ทุ่งหมอ	สะเดา	63	1	65
12	12 มี.ค. 2459	นายชีวจู	บ่อยับ	ทุ่งหมอ	สะเดา	4	3	25

³¹ สัมภาษณ์ นายพิพัฒน์ รัตนปราการ, อายุ 68 ปี, วันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2546.

ลำดับที่	วัน / เดือน / ปี	ชื่อผู้ขอใบ เหยียบย่ำ	ตำบลที่ อยู่	ที่ดินตั้งอยู่		เนื้อที่ดิน		
				ตำบล	อำเภอ	ไร่	งาน	ตารางวา
13	12 มี.ค. 2459	นายชีวกู	บ่อพลับ	พังลา	สะเดา	202	3	20
14	12 มี.ค. 2459	นายชีวกู	บ่อพลับ	พังลา	สะเดา	141	1	60
15	12 มี.ค. 2459	นายชีวกู	บ่อพลับ	พังลา	สะเดา	107	3	20
16	12 มี.ค.2459	หลวงอุดม	บ่อยาง	หาดใหญ่	หาดใหญ่	106	0	80
17	15 ธ.ค. 2459	นายสนิท	บ่อยาง	พังลา	สะเดา	50	0	0
18	20 ก.ย. 2460	นายชีวดง	บ่อพลับ	พะตง	หาดใหญ่	147	0	0
19	24 ต.ค. 2460	นายเลี้ยวซุ่น	บ่อพลับ	บ้านพรุ	หาดใหญ่	22	0	0
20	23 พ.ย. 2460	นายخاب	บ่อพลับ	น้ำน้อย	หาดใหญ่	26	0	50
21	7 ธ.ค. 2460	นายบุญดิน	บ่อพลับ	พะตง	หาดใหญ่	307	2	95
22	25 ก.พ. 2461	นายเมาชิน	บ่อพลับ	ทุ่งขม้น	หาดใหญ่	50	0	0
23	5 ส.ค. 2461	ร้อยโทดวง	บ่อยาง	ทุ่งขม้น	หาดใหญ่	144	0	0
24	23 ต.ค. 2461	นายยิ้ม	บ่อยาง	พังลา	สะเดา	50	0	0
25	8 พ.ย. 2461	นายตรี	บ่อพลับ	ทุ่งหมอ	สะเดา	50	0	0
26	8 พ.ย. 2461	นายแดง	บ่อพลับ	ทุ่งลาน	หาดใหญ่	50	0	0
27	8 พ.ย. 2461	นายยี่ทุม	บ่อพลับ	จลุง	หาดใหญ่	50	0	0
28	16 ธ.ค. 2461	นายศิริ	บ่อยาง	ทุ่งหมอ	สะเดา	50	0	0
29	19 มิ.ย. 2462	นายเอี่ยม	บ่อพลับ	บ้านพรุ	หาดใหญ่	260	0	0
30	6 ส.ค. 2462	นายด้าว	บ่อพลับ	ทุ่งพระ เคียน	หาดใหญ่	50	0	0

ลำดับที่	วัน / เดือน / ปี	ชื่อผู้ขอใบ เหิยบย่ำ	ตำบลที่ อยู่	ที่ดินตั้งอยู่		เนื้อที่ดิน		
				ตำบล	อำเภอ	ไร่	งาน	ตารางวา
31	6 ส.ค. 2462	นายเซ่งเฒ่า	บ่อพลับ	ทุ่งพระ เคียน	หาดใหญ่	50	0	0
32	8 ก.ย. 2462	นายบุญ เกียจ	บ่อพลับ	หาดใหญ่	หาดใหญ่	27	2	40

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กส. 5/196 มณฑลนครศรีธรรมราชรายงานการออกใบเหิยบย่ำประจำเดือน
พฤศจิกายน พ.ศ. 2456

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กส. 5/203 มณฑลนครศรีธรรมราชรายงานการออกใบเหิยบย่ำประจำเดือน
มิถุนายน พ.ศ. 2457

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กส. 5/371 มณฑลนครศรีธรรมราชรายงานการออกใบเหิยบย่ำประจำเดือน
เมษายน พ.ศ. 2459

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กส. 5/650 มณฑลนครศรีธรรมราชรายงานการออกใบเหิยบย่ำประจำเดือน
ธันวาคมพ.ศ. 2459

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กส. 5/660 มณฑลนครศรีธรรมราชรายงานการออกใบเหิยบย่ำประจำเดือน
ตุลาคม พ.ศ. 2460

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กส. 5/661 มณฑลนครศรีธรรมราชรายงานการออกใบเหิยบย่ำประจำเดือน
พฤศจิกายน พ.ศ. 2460

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กส. 5/662 มณฑลนครศรีธรรมราชรายงานการออกใบเหิยบย่ำประจำเดือน
ธันวาคม พ.ศ. 2460

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กส. 5/668 มณฑลนครศรีธรรมราชรายงานการออกใบเหิยบย่ำประจำเดือน
มิถุนายน พ.ศ. 2462

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กส. 5/670 มณฑลนครศรีธรรมราชรายงานการออกใบเหิยบย่ำประจำเดือน
สิงหาคม พ.ศ. 2462

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กส. 5/671 มณฑลนครศรีธรรมราชรายงานการออกใบเหิยบย่ำประจำเดือน
กันยายน พ.ศ. 2462

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กส. 5/681 มณฑลนครศรีธรรมราชรายงานการออกใบเหิยบย่ำประจำเดือน
สิงหาคม พ.ศ. 2461

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กส. 5/683 มณฑลนครศรีธรรมราชรายงานการออกใบเหิยบย่ำประจำเดือน
ตุลาคม พ.ศ. 2461

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กส. 5/684 มณฑลนครศรีธรรมราชรายงานการออกใบเหยียบย่ำประจำเดือน
พฤศจิกายน พ.ศ. 2461

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กส. 5/685 มณฑลนครศรีธรรมราชรายงานการออกใบเหยียบย่ำประจำเดือน
ธันวาคม พ.ศ. 2461

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กส. 5/687 มณฑลนครศรีธรรมราชรายงานการออกใบเหยียบย่ำประจำเดือน
กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2461

อีกวิธีหนึ่งที่น่ามาซึ่งการได้ครอบครองสวนยางพารา คือ การซื้อสวนยางพาราต่อจากเจ้าของดั้งเดิม ถ้าหากมีทุนมากก็สามารถรวบรวมซื้อสวนยางพาราเป็นแปลงขนาดใหญ่ ทุนที่นำมาใช้ซื้อสวนยางพาราได้มาจากการเก็บรวบรวมทรัพย์สินสมบัติที่สะสมไว้แล้วนำไปซื้อสวนยางพารา ดังเช่นที่ นางประยูร พงศ์ประยูร ได้เล่าถึงความเป็นมาของการทำสวนยางของคุณพ่อและคุณแม่ว่า

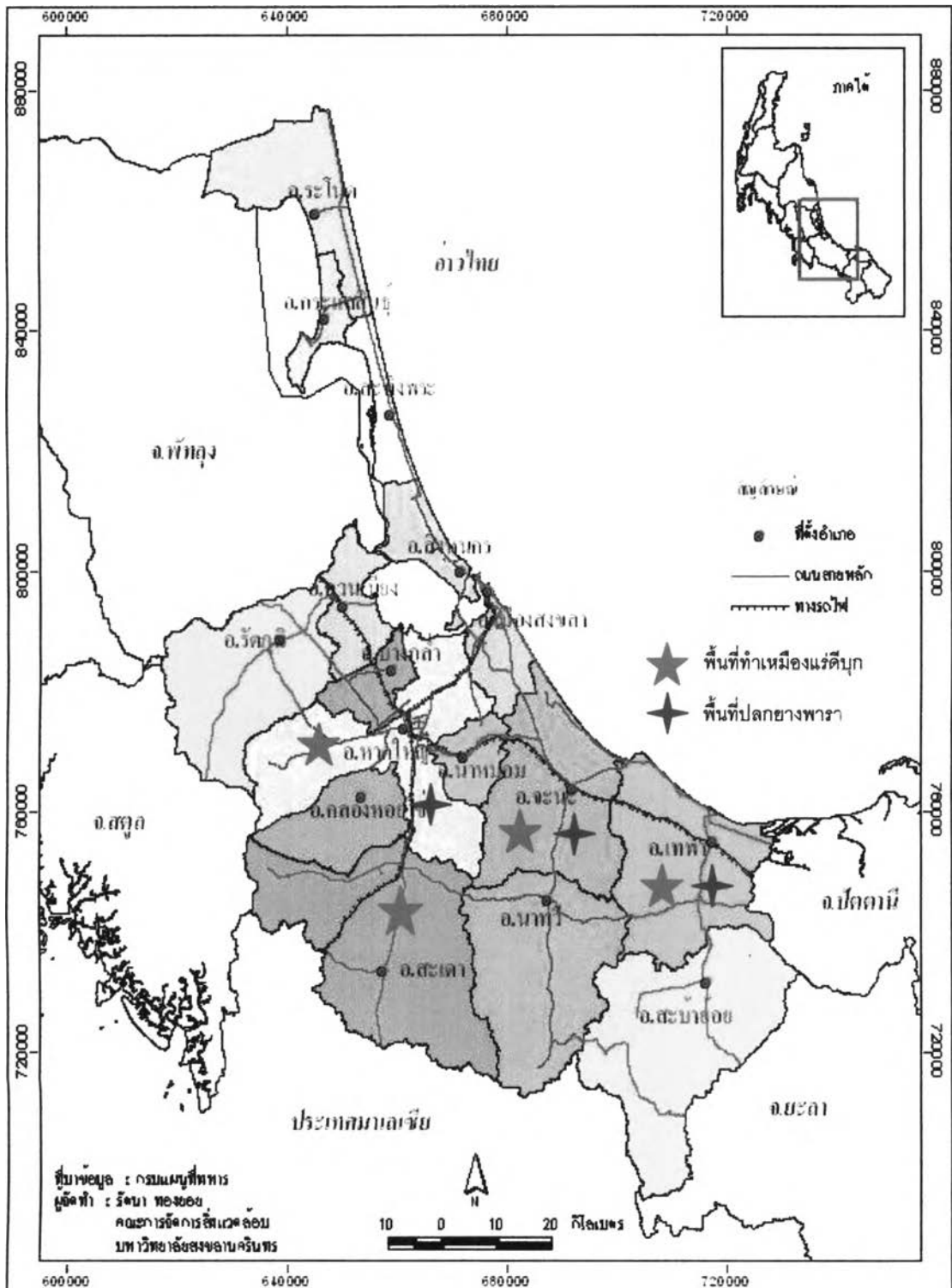
“คุณแม่ชอบสวนยาง และความที่ชอบอยากได้สวนยาง เอาทองใส่กระสอบแบ่งหมี แล้วก็เอาเงินเหรียญที่เค้าเรียกว่า เหรียญไม้เท้า เป็นรูปคนถือไม้เท้า เนื้อเงินดีมากขาว เหรียญไม้เท้าเป็นเงินที่จะเอาไปทำเครื่องเงินเมื่อก่อนใส่กระสอบเก็บไว้เอาไปขาย เมื่อขายได้แล้วนำเงินไปซื้อสวนยางที่คลองแะ คุณแม่มีสวนยางหลายแห่งที่ทุ่งลุงบ้าง ที่คลองแะบ้าง”³²

แต่ถ้ามีทุนน้อยก็ค่อยๆ เก็บสะสมทุนแล้วก็ค่อยๆ ซื้อสวนยางพาราที่ละแปลงสองแปลงค่อยๆ ขยายไปเรื่อยๆ กระทั่งได้เป็นจำนวนมาก 100-200 ไร่³³ ส่วนการจับจองพื้นที่เพื่อทำสวนยางนับแต่แรกเริ่มเลยมีน้อย การทำสวนยางพารา มีทั้งที่เป็นการร่วมหุ้นลงทุนกันในหมู่ญาติพี่น้องซึ่งมักจะเป็นการทำสวนยางพาราขนาดใหญ่ ตั้งแต่ประมาณ 500- 3,000 ไร่และ ทำภายในครอบครัวเดียวซึ่งมักจะมีสวนยางพาราขนาดไม่ใหญ่มากนักตั้งแต่ประมาณ 100-300 ไร่

กล่าวได้ว่า วิธีการได้มาซึ่งการครอบครองสวนยางพาราของกลุ่มพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนเมืองสงขลา มี 3 วิธี คือ การบุกเบิกจับจองทำสวนยางพารา การได้มาจากการหลุดจำนำ จำนอง และการซื้อต่อจากผู้ที่ได้บุกเบิกทำสวนยางไว้แล้ว

³² สัมภาษณ์ นางประยูร พงศ์ประยูร, อายุ 83 ปี, วันที่ 16 มิถุนายน .พ.ศ. 2546.

³³ สัมภาษณ์ นางพวงเล็ก วงศ์คุณธ์, อายุ 80 ปี, วันที่ 5,7 สิงหาคม พ.ศ. 2545 และ 8,29-30 กรกฎาคม พ.ศ.

แผนที่ 6 แสดงที่ตั้งอำเภอในจังหวัดสงขลาที่เป็นแหล่งปลุกยางพาราและ
ทำเหมืองแร่ดีบุก

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร จัดทำโดย รัตนา ทองย้อย คณะการจัดการ
สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปรับปรุงโดยผู้วิจัย

การทำสวนยางพาราของพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลาของกลุ่มตระกูลต่างๆมี 2 รูปแบบ คือ การเป็นนายทุนเจ้าของสวนยางพารา การเป็นทั้งนายทุนเจ้าของสวนยางพาราและประกอบธุรกิจเกี่ยวกับยางพารา

5.2.1.1 การเป็นนายทุนเจ้าของสวนยางพารา

การเป็นนายทุนเจ้าของสวนยางพาราเป็นรูปแบบส่วนใหญ่ของพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลามีลักษณะเป็นส่วนขนาดเล็ก และเป็นการลงทุนของครอบครัวเดี่ยวไม่ได้ร่วมหุ้นลงทุนกับเครือญาติ กล่าวคือ ผู้เป็นเจ้าของสวนยางพาราจะเป็นผู้เข้าไปดูแลการทำสวนยางพาราด้วยตนเองเป็นระยะๆ โดยมากมักจะปลูกบ้านไว้ในสวนยางพาราสำหรับเป็นที่พักในช่วงระยะที่เข้าสวนยางพารา การทำสวนยางพาราเจ้าของสวนจะเป็นผู้ออกทุนในเรื่องของปัจจัยการผลิตอันได้แก่อุปกรณ์และเครื่องมือต่างๆสำหรับทำยางพารา เช่น น้ำส้ม* เครื่องมือรียาง ด้วยสำหรับรองน้ำยางพารา เป็นต้น และมักจะมีผู้จัดการดูแลสวนยางพาราแทนเจ้าของสวนยางเนื่องจากว่าเจ้าของสวนยางมิได้พักอยู่ในสวนยางตลอดเวลา จึงต้องมีผู้จัดการให้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนเจ้าของสวนยางคอยดูแลในทุกๆเรื่องตั้งแต่การทำบัญชี การดูแลเรื่องแรงงานที่เข้ามารับจ้างกรีดยาง การตกลงเรื่องค่าจ้างระหว่างเจ้าของสวนยางพารากับลูกจ้าง คิดเป็นสัดส่วนของผลประโยชน์ที่ได้จากขายยางแผ่น แล้วแต่ว่าจะมีการตกลงในสัดส่วนเท่าใด ซึ่งจะอยู่ในระหว่างนายทุนเจ้าของสวนยางพารากับผู้ลงแรง อัตราส่วน 70 : 30 หรือ 60 : 40 หรือ 50 : 50³⁴ แต่โดยส่วนใหญ่อยู่ในอัตราส่วน 60 : 40 เพราะว่าเจ้าของสวนยางพาราเป็นผู้ลงทุนในเรื่องอุปกรณ์ต่างๆสำหรับการทำยาง³⁵ สำหรับ "ซี้ยาง"* นั้นส่วนใหญ่เจ้าของสวนยางพาราจะให้กับผู้ที่มารับจ้างกรีดยาง

อนึ่งการเลือกที่จะให้ใครมาเป็นคนกรีดยางนั้นนับว่าเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องหาคนที่ไว้วางใจได้ มีความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งคนในสมัยก่อนไม่มีปัญหาในเรื่องนี้เนื่องจากว่า เจ้าของสวนไม่ได้ลงไปอยู่ในพื้นที่โดยตลอด จะเข้าไปเมื่อมีการขายยางพารา ดังนั้นการที่เจ้าของสวนยางจะตัดสินใจให้ใครมากรีดยางในสวนของตนเองจึงต้องมีความพิถีพิถันเป็น

* มีชื่อในทางเคมีว่า กรดฟอร์มิก ใช้ผสมกับน้ำยางเพื่อให้ยางแข็งตัว.

³⁴ สัมภาษณ์ นางพวงเล็ก วงศ์คุณธ์, อายุ 80 ปี, วันที่ 5,7 สิงหาคม พ.ศ. 2545 และ 8,29-30 กรกฎาคม พ.ศ. 2546.

³⁵ สัมภาษณ์ นายพิพัฒน์ รัตนปรากการ, อายุ 68 ปี, วันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2546.

* หมายถึง เศษของยางพาราที่เหลือจากการทำยางพาราแผ่น ซึ่งโดยส่วนมากมักจะมีสิ่งสกปรกเจือปน เป็นยางที่ไม่ได้

พิเศษ และเมื่อมีการตกลงให้มาทำงานกรีดยางพารา ผู้ที่มารับจ้างกรีดยางพาราจะมาเป็นครอบครัวมาปักหลักอยู่ที่สวนยางพาราเป็นลูกหลานจีนที่เกิดในเมืองไทย³⁶ แล้วส่วนมากก็มักจะไม่ค่อยเปลี่ยนไปรับกรีดยางให้กับเจ้าของสวนอื่น คือ มักจะทำสวนไหนก็ทำสวนนั้น ในลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดความสัมพันธ์ใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างเจ้าของสวนยางพารากับผู้ที่มารับจ้างกรีดยาง และมีการให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ทั้งครอบครัว ครั้นเมื่อหมดรุ่นพ่อก็มักจะสืบทอดต่อไปยังรุ่นลูก เรียกได้ว่าการผูกความสัมพันธ์กันฉันท์เครือญาติ ดังเช่น การทำสวนยางพาราของนางพวงเล็ก วงศ์สุคนธ์ ความว่า

“การทำสวนยางใช้วิธีการทำแบบนี้ คือว่า น้ำยางออกมาก็ทำเป็นแผ่นเค้กก็ทำบัญชีไว้เราก็มไปตรวจบัญชีว่าตรงกันไหมกับแผ่นยาง และอาทิตย์หนึ่งก็ขายครึ่งหนึ่ง มีผู้จัดการช่วยดูแลให้ เราก็มแบ่งกันอย่างนี้ อย่าง 10 บาท เราก็มเอาไว้ 6 บาทให้เค้ก 4 บาท ส่วนที่ยังบางสวนเค้กยกให้คนกรีดยางเลย แต่สวนนี้ไม่ให้ เอามาแบ่งกัน อย่างขายชียางได้ 3 บาท เจ้าของสวนเอา 1 บาท ให้คนกรีดยาง 2 บาท ที่ต้องทำเช่นนี้เพราะว่าเป็นการป้องกันไม่ให้มีการนำเอายางดีไปทำเป็นชียาง³⁷

5.2.1.2 การเป็นทั้งนายทุนเจ้าของสวนยางพาราและประกอบธุรกิจ

เกี่ยวกับยางพารา

เป็นการทำสวนยางขนาดใหญ่ ที่มีลักษณะครบวงจร ซึ่งมักเป็นการร่วมหุ้นลงทุนทำกันภายในกลุ่มเครือญาติ ดังเช่น การทำสวนยางพาราของกลุ่มตระกูลประธานราษฎรนิกร ด้วยการตั้งบริษัทประธานยาง จำกัด ขึ้นมา ดังที่นายสุธา รัตนพฤกษ์ ได้เล่าถึงการทำยางพาราของกลุ่มประธานราษฎรนิกร ว่า

“บุคคลที่บุกเบิกการทำบริษัทยางเป็นครั้งแรกคือลูกเขยหลวงประธาน (นายสำราญ ปรีชาพานิช) สามีคุณหญิงพูนสุข ซึ่งเป็นนักเรียนปิ้ง และเคยทำงานอยู่ที่สิงคโปร์มาก่อน มีสวนยางอยู่ที่ทุ่งลุง คลองเรียน ทำสวนยางในระบบกงสี มีผู้จัดการคนเดียวเป็นคนของบริษัท นอกนั้นเป็นลูกจ้างหมดซึ่งเป็นคนในพื้นที่หรือต่างพื้นที่ก็แล้วแต่ ผู้จัดการเป็นคนหามาผู้จัดการทำหน้าที่คอยดูแลเรื่องการปลูกยาง การตัดยาง เมื่อได้ผลผลิตออก

³⁶ สัมภาษณ์ นายพิพัฒน์ รัตนปราการ, อายุ 68 ปี, วันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2546.

³⁷ สัมภาษณ์ นางพวงเล็ก วงศ์สุคนธ์, อายุ 80 ปี, วันที่ 5,7 สิงหาคม พ.ศ. 2545 และ 8, 29-30 กรกฎาคม พ.ศ. 2546.

มาแล้วก็ส่งโรงงานของบริษัทที่หาใหญ่ มีสำนักงานอยู่ที่ถนนนิพัทธ์อุทิศ 1 ที่สำนักงานเป็นที่ทำยางให้เป็นก้อนแล้วพอตอนเย็นก็บรรทุกไปส่งขลา เพื่อส่งออกลงเรือไปต่างประเทศ การส่งออกมีคนมาติดต่อประจำ การติดต่อซื้อขายจะติดต่อกับญี่ปุ่นหรืออเมริกาโดยตรง เรือเข้ามาบนทุกอย่างเดียว แล้วก็ใช้วิธีการประกันสินค้า...การตั้งราคาขายจะอิงอยู่กับราคาขายที่สิงคโปร์..."³⁸

การทำสวนยางพาราของกลุ่มตระกูลประธานราษฎรนิกรเป็นกิจการภายในครอบครัว และบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ดูแลเรื่องการส่งออกยางพารา คือ นายนิกร ประธานราษฎรนิกร บุตรชายคนโตของตระกูล ซึ่งได้ไปศึกษาวิธีการส่งออกยางพาราไปต่างประเทศกับพ่อค้ายางพาราคนหนึ่งที่บ้านัง ชื่อ Mr. Lim Swee Tin จากนั้นได้สร้างโรงงานยางและก่อตั้งบริษัทค้ายางรมควันส่งออกต่างประเทศขึ้นที่หาใหญ่ และได้ชักชวนนายโล่ จิ้น หยิว ผู้อยู่ในวงการค้ายางมาเป็นเวลานานให้มาทำงานร่วมกัน นอกจากนี้แล้วนายนิกรยังได้ติดต่อผ่านทูตพาณิชย์ของสหรัฐอเมริกาแสดงความจำนงที่จะส่งยางก้อนรมควันออกไปยังผู้ซื้อโดยตรงไม่ผ่านนายหน้าอีกด้วย³⁹ ส่วนการดูแลทางด้านกฏระเบียบของกิจการในกลุ่มตระกูลทุกแห่งอยู่ในความดูแลของคุณรัตนันต์ ประธานราษฎรนิกร* ผู้ซึ่งได้เปลี่ยนการทำบัญชีของบริษัทจากเดิมที่ทำบัญชีภาษาจีนมาเป็นการวางรูปแบบบัญชีภาษาไทย⁴⁰ จะเห็นได้ว่าการที่กลุ่มตระกูลประธานราษฎรนิกรมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นได้นั้นเป็นเพราะผู้นำของตระกูลในขณะนั้นคือ หลวงประธานราษฎรนิกรเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล เห็นความสำคัญของวิทยาการความรู้สมัยใหม่ จึงให้การสนับสนุนการศึกษาทุกอย่างไม่เพียง เฉพาะลูกผู้ชายเท่านั้น ลูกผู้หญิงก็ให้การสนับสนุนเช่นเดียวกัน ดังเช่นกรณีของ คุณรัตนันต์ ประธานราษฎรนิกร ซึ่งเป็นกำลังสำคัญพัฒนาความก้าวหน้าของบริษัท

³⁸ สัมภาษณ์ นายสุธา รัตนพฤกษ์, อายุ 77 ปี, และนางอนงค์ รัตนพฤกษ์, อายุ 73 ปี วันที่ 5,16 กันยายน พ.ศ. 2546.

³⁹ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายนิกร ประธานราษฎรนิกร, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด(มหาชน), 2540), หน้า 14.

* เป็นบุตรสาวของหลวงประธานราษฎรนิกร สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สาขาบัญชี และได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นปฐมมาภรณ์ช้างเผือกซึ่งจะต้องใช้คำนำหน้าชื่อว่า "คุณหญิง" แต่เนื่องจากไม่ได้สมรส จึงใช้คำนำหน้าชื่อว่า "คุณ"

⁴⁰ 6 รอบนักษัตร ดร.รัตนันต์ประธานราษฎรนิกร, หน้า 29.

นอกจากการทำสวนยางพาราในลักษณะครบวงจร ของกลุ่มตระกูล ประธานราษฎร์นิกรแล้ว ยังมีกลุ่มพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลาอื่นๆ ที่ยังเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจที่เกี่ยวกับยางพารานั้นคือ การประกอบธุรกิจการขนส่งยางพาราของกลุ่มตระกูลรัตนปรากร กล่าวคือ เป็นกิจการที่ทำภายหลังจากเลิกการทำโรงสีข้าว จึงใช้โรงสีข้าวเป็นโกดังเก็บยางพาราที่ทำเป็นก้อน เพื่อรองลงเรือลำเลียงไปส่งยังเรือที่มารับยางซึ่งจอดอยู่ที่เกาะแมว เกาะหนู ดังนั้นจึงต้องมีเรือลำเลียงลากจูงจากโกดังสินค้าไปยังเรือที่มารับยางพารา ยางพาราเหล่านี้ถูกส่งทยอยมาจากโรงรมยางที่หาดใหญ่มาเก็บไว้ที่โกดัง เมื่อเรือที่จะมารับยางพาราเข้ามาถึงที่เกาะหนู เกาะแมวแล้วทางบริษัทเจ้าของยางพาราก็จะบอกให้ส่งยางลื้อตั้นลื้อตั้นนี้ คนงานที่มาทำงานขนยางพาราก่อนลงเรือลำเลียงมีเกือบ 200 คน ซึ่งเป็นแรงงานที่มีอาชีพที่สาม ล้อรับจ้าง ส่วนมากเป็นคนพื้นเพสงขลา เมื่อทางโกดังเก็บสินค้าขึ้นป้ายว่าต้องการคนงาน คนเหล่านั้นก็จะมารับจ้างขนยางพาราโดยมีหัวหน้ากลุ่มของแต่ละกลุ่มเป็นคนคอยควบคุมดูแล ซึ่งบริษัทประธานยาง จำกัด ก็เคยมาจ้างให้ขนส่งยางพาราด้วยเหมือนกัน⁴¹ ส่วนเรือที่เข้ามารับยางพารานั้นเป็นการติดต่อผ่านตัวแทนมีสำนักงานอยู่ที่หาดใหญ่ โดยที่ตัวแทนจะเป็นผู้ติดต่อหาสินค้า เมื่อได้ปริมาณเพียงพอที่จะบรรทุกในเรือหนึ่งลำแล้วก็ติดต่อให้เรือเข้ามารับยางพาราและติดต่อไปทางโกดังเก็บสินค้าให้ส่งยางพาราตามที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งเรือที่เข้ามารับยางพาราเป็นเรือทั้งของ บริษัทเคไลน์ บริษัทเอเชียติก บริษัทเมอร์ซ⁴²

กล่าวได้ว่าด้วยสายตาวัยไกลพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลาจึงได้นำเอาทุนที่ได้มีการสะสมมาในระยะก่อนหน้านี้มาลงทุนในกิจกรรมทางเศรษฐกิจสวนยางพาราทำให้เกิดการสะสมทุนเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น เรียกได้ว่าเป็นการแปรรูปทุนที่ได้สะสมมาจากการประกอบกิจกรรมการค้า มาสู่การลงทุนทางการเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ ที่กลายเป็นรายได้หลัก และมีความมั่นคงของพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลา

5.2.2 การทำเหมืองแร่ดีบุก

ครั้นเมื่อปริมาณความต้องการดีบุกในตลาดโลกได้เพิ่มขึ้น ยังผลให้มีการตื่นตัวสำรวจและขอประทานบัตรค้นหาและทำเหมืองแร่ชนิดต่างๆ เพิ่มมากขึ้นทั้งในมณฑลนครศรีธรรมราช และมณฑลปัตตานี โดยมีกลุ่มผู้เข้ามาลงทุนสำรวจและขอสัมปทานทำแร่ชนิดต่างๆ มีทั้งที่เป็นคนไทย คนจีนและชาวตะวันตก และยังมีบริษัทต่างๆ อีกหลายบริษัท

⁴¹ สัมภาษณ์ นางสาวพจนภา รัตนปรากร, อายุ 72 ปี, วันที่ 28 พฤษภาคม และ วันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2546.

⁴² สัมภาษณ์ นายพิพัฒน์ รัตนปรากร, อายุ 68 ปี, วันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2546.

ในส่วนของพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลาก็ได้มีความตื่นตัวสนใจทำเหมืองแร่ดีบุกด้วยเช่นกัน แต่ทว่ามีปริมาณไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มคนต่างชาติที่ได้ให้ความสนใจเข้ามาทำเหมืองแร่ดีบุกกันเป็นจำนวนมากในขณะนั้น หรือเมื่อเปรียบเทียบกับการทำสวนยางพารา ดังจะพบว่าพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนเมืองสงขลาเพียง 12 คน ที่ประกอบการลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2437-2472 (โปรดดูตารางที่ 16 แสดงการขอประทานบัตรทำเหมืองแร่ดีบุกและขุดแร่ของพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนเมืองสงขลา) ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าในเมืองสงขลามีสายแร่ไม่แน่นอนและมีปริมาณน้อย (ชาวจีนเรียกว่า "กองขึ้นมา"⁴³) แม้ว่าในเมืองสงขลาจะมีแหล่งแร่ดีบุกอยู่บ้างที่เมืองจะนะ เทพา และหาดใหญ่ก็ตาม (โปรดดูแผนที่ 6) แต่ก็เป็นการทำเหมืองแร่ในลักษณะกระจายกันเป็นหย่อมๆ ประกอบกับการทำเหมืองแร่ดีบุกเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้ความรู้ทางด้านเทคนิควิธีการและใช้ทุนสูง อีกทั้งยังมีความเสี่ยงสูงเกี่ยวกับความไม่แน่นอนของปริมาณแหล่งแร่ที่ค้นพบก็เป็นได้ จึงเป็นเหตุผลอันสำคัญที่ทำให้พ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนเมืองสงขลาตระกูลต่างๆ ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจการทำเหมืองแร่ดีบุกไม่มากนัก

กลุ่มพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนเมืองสงขลา ได้เข้ามาประกอบการทำเหมืองแร่ดีบุกหลายกลุ่มตระกูล ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มตระกูลเลขะกุล กลุ่มตระกูลสาครินทร์ กลุ่มตระกูลเจริญ และกลุ่มตระกูลฉัยยากุล กล่าวคือ ในกลุ่มตระกูลเลขะกุลมีความถนัดในการทำเหมืองแร่มาตั้งแต่สมัยรุ่นลูกของขุนด่านจิาบ กล่าวคือ พี่ชาย 2 คน ของหลวงศุภไสยสโมธาน (บ็อกล่อง เลขะกุล) ได้ทำเหมืองแร่อยู่ที่อำเภอเทพาและอำเภอจะนะ หลวงศุภไสยสโมธาน (บ็อกล่อง เลขะกุล) เคยช่วยทำงานอยู่กับพี่ชายที่เหมืองมาก่อนที่จะมาทำงานกับพระยาสุนทรานุรักษ์ (เนตร) ที่เมืองสงขลา⁴⁴ ในส่วนของกลุ่มตระกูลสาครินทร์ก็ได้มีการทำเหมืองแร่มาตั้งแต่รุ่นก๋ง โดยทำอยู่ที่ตำบลน้ำน้อย⁴⁵ สิ่งที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งคือในเมืองสงขลาได้มีการขอประทานบัตรทำเหมืองแร่ดีบุกมาตั้งแต่ พ.ศ. 2437 โดยอำแดงปู้ ซึ่งไม่ทราบแน่ชัดว่าอำแดงปู้นี้เป็นใคร แต่ได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของสตรีต่อการเข้ามาดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ต้องใช้ความอดทน และความเข้มแข็งอย่างมากเหมือนกับผู้ชาย เรียกได้ว่าเป็นกลุ่มรุ่นแรกๆ ที่ให้ความสนใจในการลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุก ส่วนพื้นที่ที่พ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนเมืองสงขลาได้เข้าไปลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกและ

⁴³ สัมภาษณ์ นายปิ่น พงษ์ประยูร, อายุ 85 ปี, วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2546.

⁴⁴ ปรีชา สุทธิธรรม (บรรณาธิการ), รุ่งอรุณแห่งชีวิตใหม่ ต้นตระกูลเลขะกุล (2459), หน้า 25.

⁴⁵ สัมภาษณ์ นางสาวอิมจิต สาครินทร์, อายุ 71 ปี, วันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2546.

กุลแฟรมนั้นอยู่ในตำบลต่างๆ ของอำเภอหาดใหญ่ คือ ตำบลทุ่งขมิ้น ทุ่งพระเคียน ทุ่งตำเสา ทุ่งจี้ว บ้านพรุ จลุง พรุเตาะ ควนจง

ตารางที่ 16 แสดงการขอประทานบัตรทำเหมืองแร่ดีบุกและกุลแฟรมของพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนเมืองสงขลา

ลำดับที่	วัน / เดือน / ปี	ผู้ขอประทานบัตร	ชาติ	ในบังคับ	ที่ดินตั้งอยู่		เนื้อที่ดิน		
					ตำบล	อำเภอ	ไร่	งาน	ตารางวา
1	29 มิ.ย. 2437	จำแดงปู่	ไทย	สยาม	ทุ่งจี้ว	หาดใหญ่	186	0	0
2	16 เม.ย. 2462	หลวงอุดมภักดี	ไทย	สยาม	ควนจง	หาดใหญ่	94	0	0
3	21 ม.ค. 2463	นายจิ้นอก เจริญ	ไทย	สยาม	พรุเตาะ	หาดใหญ่	44	3	16
4	1 ก.พ. 2463	นายเม่า เจริญ	ไทย	สยาม	จลุง	หาดใหญ่	295	1	23
5	8 ก.พ. 2463	นายจิ้นเป่า	แคะ	สยาม	จลุง	หาดใหญ่	177	3	8
6	3 มี.ค. 2463	นายเม่า เจริญ	ไทย	สยาม	จลุง	หาดใหญ่	112	3	99
7	25 ม.ค. 2464	นายจียกซัน	แคะ	ฮอลันดา	จลุง	หาดใหญ่	142	3	75
8	22 ธ.ค. 2464	นายสีฮัน สาครินทร์	ไทย	สยาม	ทุ่งขมิ้น	หาดใหญ่	120	0	6
9	15 พ.ค. 2465	นายจิ้นอก เจริญ	ไทย	สยาม	พรุเตาะ	หาดใหญ่	36	3	30
10	17 มี.ค. 2466	นายเม่า เจริญ	ไทย	สยาม	พรุเตาะ	หาดใหญ่	73	2	55
11	10 ม.ค. 2467	นายจิกิมหยง	แคะ	สยาม	ทุ่งพระเคียน	หาดใหญ่	236	2	11
12	2 ก.ย. 2468	นายกุ้นจิ้น เชะทะกุล	ไทย	สยาม	บ้านพรุ	หาดใหญ่	85	0	27
13	25 ก.ย. 2468	นายจียกซัน	แคะ	ฮอลันดา	ทุ่งตำเสา	หาดใหญ่	202	2	91
14	5 เม.ย. 2469	นายจิกิมหยง	แคะ	สยาม	ทุ่งพระเคียน	หาดใหญ่	33	0	28
15	10 มี.ค. 2469	นายจิกิมหยง	แคะ	สยาม	ทุ่งพระเคียน	หาดใหญ่	68	0	33

ลำดับ ที่	วัน / เดือน / ปี	ผู้ขอประทานบัตร	ชาติ	ในบังคับ	ที่ดินตั้งอยู่		เนื้อที่ดิน		
					ตำบล	อำเภอ	ไร่	งาน	ตารางวา
16	2 พ.ย. 2469	นายจิกมหายง	แคะ	สยาม	ทุ่งพระ เคียน	หาดใหญ่	40	3	16
17	12 พ.ย. 2469	นายวงษ์เซ่ง สาครินทร์	ไทย	สยาม	พุดเตาะ	หาดใหญ่	34	3	13
18	20 ต.ค. 2470	นายเบ่งหยัน โรจนหัดคินทร์	ไทย	สยาม	พุดเตาะ	หาดใหญ่	129	0	10
19	8 ก.ย. 2472	นางระเบียบ ณ สงขลา	ไทย	สยาม	ทุ่งขมิ้น	หาดใหญ่	230	1	24
20		นายหุ่นจิ้น เลขะกุล	ไทย	สยาม	บ้านพรุ	หาดใหญ่	221	1	58
21		นายหุ่นจิ้น เลขะกุล	ไทย	สยาม	บ้านพรุ	หาดใหญ่	280	0	23
22		นายเบ่งหยัน โรจนหัดคินทร์	ไทย	สยาม	บ้านพรุ	หาดใหญ่	108	2	10

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.5 กษ.6.5/23 อำแดงปู้ บ่อแร่สงขลา

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.5 กษ.6.5/88 หลวงอุดมภักดี ไทย

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.6 กษ.6.1/18 ใบย่อขออนุญาตตรวจแร่และทำเหมืองแร่ พ.ศ. 2459-2463(2
มี.ค. 2462-22มี.ค. 2463)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.6 กษ.6.1/21 อนุญาตให้ทำเหมืองแร่ในจังหวัดต่างๆมณฑลนครศรีธรรมราช
ปีก 2 (แต่สิงหาคม 2463-พ.ศ. 2465) (17 ส.ค. 2463- 28 มี.ค. 2465)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.6 กษ.6.1/28 ทำบ่อแร่มณฑลนครศรีธรรมราช (พ.ศ.2466 ถึง 2468) (26 มี.ค.
2465-27 ต.ค.2468)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.6 กษ.6.4/31 จีนจียกซัน ชาติแคะบังคับขอลันดาขอทำเหมืองแร่ดีบุกและ
มูลแฟรม

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.7 กษ.4.1/8 ใบยอรวบรวมแยกไม้ออกแต่พ.ศ. 2468-2471 (29 พ.ย. 2468-
21 มี.ค. 2471)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.7 กษ.4.1/25 ขอทำเหมืองแร่ (17 พ.ค.2471 - 31 พ.ค. 2475)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.7 กษ.4.1/82 ใบย่อแผนกรแร่รวบรวม (2472-2475)(17 เม.ย. 2472 - 8 ส.ค.
2475)

5.2.3 การเป็นแหล่งเงินทุนเก็บดอกเบีย

เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่น่าจะมีมาพร้อมๆ กับการประกอบการค้าขายที่ต้องใช้เงินทุนในการประกอบการ ประกอบกับเมืองสงขลามีการขยายตัวทางการค้าอยู่ตลอดเวลา ทำให้มีความต้องการใช้เงินทุนไปลงทุนประกอบการค้าขายหรือลงทุนทางเศรษฐกิจอื่นๆ และเนื่องจากในสมัยก่อนไม่มีธนาคารสำหรับเป็นแหล่งเงินทุน ดังนั้นในเมืองสงขลาจึงมีแหล่งเงินทุนนอกระบบมากมาย โดยส่วนใหญ่จะอยู่ที่ถนนนครในและถนนนครนอกซึ่งเกือบจะทุกบ้านรับจํานำจํานองที่มีทั้งรายเล็กรายน้อย ที่ปล่อยให้กู้ยืมเงินเป็นจำนวนไม่มากและรายใหญ่ๆ ที่ปล่อยให้กู้ยืมเงินเป็นจำนวนมาก ดังการให้สัมภาษณ์ของนางสาวพนภา รัตนปราการ ผู้เป็นบุตรสาวของนายสุชาติ รัตนปราการเกี่ยวกับการกู้ยืมเงินของบิดาเพื่อนำมาลงทุนดำเนินกิจการโรงสีข้าว ความว่า

" .ภายหลังจากที่ขุนราชกิจการีเสียชีวิตคุณพ่อ [นายสุชาติ รัตนปราการ] ต้องไปกู้เงินคุณอา เพื่อนำเงินมาจ่ายให้กับหุ้นส่วนของโรงสีให้ หิ้น และนำเงินมาดำเนินกิจการโรงสีที่เป็นของตนเองแต่ผู้เดียว การที่คุณอาให้กู้เงินเพราะมองเห็นว่าคุณพ่อเป็นคนไม่เหลวไหล ทั้งที่ตอนนั้นมีอายุเพียง 21 ปีเท่านั้น ซึ่งคุณพ่อต้องทำงานอยู่หลายปีกว่าจะชำระหนี้ทั้งเงินต้นและดอกเบียหมด และเงินที่ไปกู้ยืมมามีจำนวนมากจนถึงกับต้องใส่กระสอบแบกทุนมา..."⁴⁶

ในกรณีนี้เห็นได้ว่าในกลุ่มญาติพี่น้อง ได้มีการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันเมื่อเกิดปัญหาทางการเงินขึ้นมา อาชีพการปล่อยให้กู้ยืมเงินนี้ใครๆ ก็สามารถทำได้ ถ้าหากมีเงินออม แม้แต่กระทั่งคนรับใช้สามารถเก็บออมเงินเดือน แล้วเป็นนายทุนปล่อยเงินกู้ได้ เพียงแค่มีเงิน 50 บาทก็สามารถปล่อยเงินกู้ได้แล้วโดยให้ยืม 20 บาทก็ได้ดอกเบียแล้วร้อยละ 2 บาท หรือ 3 บาท ต่อเดือน แล้วแต่จะตกลงกัน ก็ทำให้ได้เป็นเงินเล็กๆน้อยๆเก็บสะสมมาเรื่อยๆ⁴⁷ ประกอบกับชาวสงขลามีอุปนิสัยที่มีความละเอียดถี่ถ้วนในเรื่องการใช้จ่าย คือจะไม่เป็นคนใช้จ่ายเงินเกินกำลังกว่าที่หามาได้ และเมื่อหาเงินมาได้เท่าไรแล้วก็จะแบ่งเงินออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งเอาไว้ใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ส่วนที่สองเอาไปลงทุนทางการค้า และส่วนที่สามเก็บออมเอาไว้ คนสงขลาจะไม่เอาเงินไปลงทุนทางธุรกิจจนหมดแต่จะเก็บออมเอาไว้ส่วนหนึ่งอยู่เสมอ ส่วนการให้ชีวิตก็

⁴⁶ สัมภาษณ์ นางสาวพนภา รัตนปราการ, อายุ 72 ปี, วันที่ 28 พฤษภาคม และ วันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2546.

⁴⁷ สัมภาษณ์ นางทองเล็ก วงศ์คุณธ์, อายุ 80 ปี, วันที่ 5,7 สิงหาคม พ.ศ. 2545 และ 8, 29-30 กรกฎาคม พ.ศ. 2546.

เป็นไปอย่างเรียบง่าย ไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักประมาณตน⁴⁸ สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดการออมที่สูงมาก และมีเสถียรภาพทางการเงินสูง ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์นางพวงเล็ก วงศ์สุนทร ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการประกอบกิจกรรมการค้าของคนสงขลาว่า จะดำเนินกิจกรรมทางการค้าแบบค่อยเป็นค่อยๆ ไปเติบโตขึ้นมาทีละเล็กทีละน้อยจนกระทั่งมีรากฐานที่มั่นคงไม่เหมือนกับพ่อค้าที่หาใหญ่ที่มักจะใจกล้า กล้าได้กล้าเสีย อย่างเช่น ถ้ามีเงินอยู่ร้อยก็จะลงทุนสองร้อย ทำให้พ่อค้าในเมืองหาใหญ่ถ้าววยก็ววยเร็ว และในขณะเดียวกันก็ล้มลงได้เร็วเหมือนกัน ในลักษณะเช่นนี้ทำให้เมืองหาใหญ่ขยายตัวอย่างรวดเร็วในขณะที่เมืองสงขลามีลักษณะคงที่ไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก⁴⁹ กล่าวได้ว่าการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจของพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลาจะเป็นแบบค่อยๆ เป็นค่อยๆ ไปเน้นความมีเสถียรภาพที่มั่นคง สามารถนำเงินไปลงทุนทางเศรษฐกิจจนทำให้เกิดผลกำไรงดงามตามมาอย่างมั่นคง ในขณะที่พ่อค้าเมืองหาใหญ่มีความกล้าได้กล้าเสียสูงเสถียรภาพความมั่นคงทางเศรษฐกิจมีความเสี่ยงสูงด้วยเช่นเดียวกัน

ด้วยอุปนิสัยของคนสงขลา และความสามารถในการออมเงินจึงเป็นเรื่องไม่น่าแปลกใจที่พ่อค้าในเมืองสงขลามีการสะสมเงินทุนที่สูงมาก และได้กลายเป็นแหล่งเงินกู้ให้กับพ่อค้าจากเมืองหาใหญ่ จนถึงกับมีคำกล่าวที่ว่า “คนหาใหญ่นั่งรถเก๋งมากู้เงินคนสงขลา และคนสงขลานั่งรถไฟไปเก็บดอกเบียคนหาใหญ่” เหตุที่พ่อค้าเมืองหาใหญ่ต้องนั่งรถยนต์ราคาแพงมากู้เงิน เพราะต้องการแสดงให้เห็นว่าเป็นคนมีหลักมีฐานสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้ที่จะให้กู้ยืมเงิน และเหตุที่พ่อค้าเมืองสงขลานั่งรถไฟไปเก็บดอกเบียนั้นเป็นเพราะว่าค่าตัวรถไฟมีราคาถูกและคนอื่นจะได้ไม่รู้⁵⁰ ซึ่งอาจเป็นอันตรายได้ พ่อค้าเมืองหาใหญ่นิยมมากู้เงินคนสงขลา แม้กระทั่งขุนนิพัทธ์จีนนคร (เจีย กี้ซี้) เมื่อเกิดปัญหาทางการเงินก็ยืมมากู้เงินจากพ่อค้าในเมืองสงขลาด้วยเหมือนกัน มีเรื่องเล่าว่า พ่อค้าในเมืองหาใหญ่ที่มากู้เงินจากพ่อค้าในเมืองสงขลาบางคนก็ประสบความสำเร็จเจริญรุ่งเรืองในการค้าซึ่งบางคนก็นำเงินไปชำระหนี้จนหมดสิ้น แต่บางคนไม่ยอมชำระให้หมดโดยให้เหตุผลว่าเงินที่กู้ยืมมาเป็นเงินนำโชคจึงไม่ยอมชำระหนี้ที่ค้างอยู่ให้หมดไปทั้งๆ ที่อยู่ในวิสัยที่จะทำได้⁵⁰ ทำให้เจ้าหนี้ต้องเดินทางมาเก็บดอกเบียที่หาใหญ่ทุกเดือน อนึ่ง การกู้เงินแต่ละครั้งจะต้องใช้หลักทรัพย์มาค้ำประกันโดยส่วนใหญ่จะเป็น โฉนดที่ดินที่มีสิ่งก่อสร้าง

⁴⁸ สัมภาษณ์ นางพวงเล็ก วงศ์สุนทร, อายุ 80 ปี, วันที่ 5,7 สิงหาคม พ.ศ. 2545 และ 8, 29-30 กรกฎาคม พ.ศ. 2546.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน.

ประเภทตึก บ้าน สวนยางพารา หรือที่ดินเปล่า หรืออาจจะเป็นทรัพย์สินที่มีค่าประเภท เครื่องทอง เครื่องเพชร เครื่องประดับอัญมณีที่มีค่า เมื่อกู้ยืมไปแล้วหากไม่มาชำระเงินตามกำหนดสิ่งของที่นำมาวางไว้ก็จะถูกยึดเป็นของเจ้าของเงินกู้ ในลักษณะเช่นนี้ทำให้พ่อค้าเมืองสงขลาได้ทรัพย์สินจากการหลุดจำนำจำนองในเมืองหาดใหญ่หลายแห่ง โดยเฉพาะตึกแถวร้านค้าซึ่งก็ได้ดำเนินการให้เช่าบ้านเก็บเงินเป็นรายเดือน อันเป็นแหล่งที่มาของรายได้อีกประเภทหนึ่ง แต่ถ้าหากเป็นสวนยางพาราก็จะดำเนินการทำสวนยางพาราต่อจากเจ้าของเดิมโดยที่ไม่ต้องมาลงทุนทำสวนยางแต่แรกเริ่ม

กิจกรรมการปล่อยเงินกู้รายย่อย สิ่งของที่เอามาวางเป็นหลักประกันก็มักจะเป็นเครื่องประดับ สิ่งของเครื่องใช้จำพวกจักรเย็บผ้า เป็นต้น หรือบางคนไม่มีเงินจ่ายดอกเบี้ย หรือชำระหนี้ได้ก็ให้ลูกมาอยู่ที่บ้านนายทุนเงินกู้ เพื่อใช้แรงงานแทนการชำระดอกเบี้ยหรือชำระเงินที่กู้ยืมมา⁵¹ การทำอาชีพปล่อยเงินกู้ของคนสงขลามักทำอยู่กับบ้านและจะปล่อยเงินกู้ให้กับคนที่รู้จักคุ้นเคยหรือมีหลักทรัพย์สินที่มั่นคงเท่านั้น และโดยบุคลิกภายนอกของคนปล่อยให้กู้เงินมักจะเป็นคนที่เรียบง่ายสมถะคนภายนอกมองไม่ออกว่าเป็นเศรษฐีเงินกู้ การที่ทำตัวเรียบง่ายเพื่อไม่ให้เป็นที่สนใจของพวกโจรผู้ร้าย ซึ่งคนสมัยก่อนเป็นคนที่มีความระมัดระวังรักษาทรัพย์จึงทำให้ไม่ค่อยที่จะเกิดปัญหาการบิดพลิ้วการชำระเงิน ลักษณะของการกู้ยืมเงินรายย่อยนั้นเป็นการเก็บดอกเบี้ยรายวัน คิดดอกเบี้ยร้อยละ 10 หรือ 15 หรือ 20 บาทต่อเดือนก็แล้วแต่จะตกลงกัน เมื่อตกลงกันได้แล้วก็หักดอกเบี้ยทันที เช่น สมมติว่ายืม 300 บาท ก็หักดอกเบี้ยหนึ่งเดือนก่อน คือ 45 บาท ดังนั้นจึงจ่ายเงินให้กับผู้มากู้เพียง 255 บาท หลังจากนั้นเป็นการเก็บเป็นรายวันๆละ 10 บาทเป็นต้น⁵² ผู้ที่ทำอาชีพปล่อยเงินกู้โดยส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง และจะเรียกกันว่า “จี่” หมายถึง เจ้ หรือ พี่ ซึ่งเป็นการแสดงความนับถือ⁵³ และประสบความสำเร็จเป็นเศรษฐีจำนวนมาก และคนเหล่านี้ได้ใช้ฐานทางการประกอบการธุรกิจให้กู้ยืมเงินมาขยายไปสู่การทำธุรกิจการซื้อขายที่ดินทั้งในเมืองสงขลาและหาดใหญ่ ซึ่งจะปรากฏว่าคนสงขลาเข้ามาซื้อขายที่ดินในเมืองหาดใหญ่เป็นจำนวนมาก⁵⁴ ธุรกิจการซื้อขายที่ดินเป็นธุรกิจที่สะท้อนถึงควมมีชีวิตทัศน์ของผู้ประกอบการที่

⁵¹ สัมภาษณ์ นายนพดล อเนกชัย, อายุ 53 ปี, วันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2546 และ นางอุณจิตต์ เขียมศิริ, อายุ 53 ปี, วันที่ 5, 14 กันยายน พ.ศ. 2546.

⁵² สัมภาษณ์ นายนพดล อเนกชัย, อายุ 53 ปี วันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2546.

⁵³ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁴ สัมภาษณ์ นางพวงเล็ก วงศ์คุณธ์, อายุ 80 ปี, วันที่ 5, 7 สิงหาคม พ.ศ. 2545 และ วันที่ 8, 29-30 กรกฎาคม พ.ศ.

มีสายตาอันยาวไกลและคาดการณ์ถึงความเจริญเติบโตของเมืองในอนาคต ธุรกิจการซื้อขายที่ดินเจริญเติบโตอย่างมากในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษาต่อไป

กล่าวได้ว่าการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจของพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลาในช่วง พ.ศ. 2455-2472 เป็นการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของพ่อค้าท้องถิ่น ให้มีความสอดคล้องกับกระแสเศรษฐกิจแบบทุนนิยม อันนำมาซึ่งการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่เมืองขนาดใหญ่ในเวลาต่อมา

5.3 สภาพทางกายภาพของเมืองสงขลา พ.ศ. 2455-2472

เมืองสงขลาในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2455-2472 ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสถานะของเมืองและอาณาเขต ให้สอดคล้องกับการบริหารจัดการ กล่าวคือ ทางด้านสถานะของเมืองสงขลา ใน พ.ศ. 2457 ได้มีการเปลี่ยนจากการใช้คำนำหน้าว่า "เมือง" เป็นคำว่า "จังหวัด" โดยใช้ว่า "จังหวัดสงขลา" และเปลี่ยนจาก "ผู้ว่าราชการเมือง" มาเป็น "ผู้ว่าราชการจังหวัด" อนึ่งใน พ.ศ. 2456 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ข้าหลวงเทศาภิบาลย้ายมาเป็นข้าราชการสังกัดพระราชสำนัก เรียกว่า "สมุหเทศาภิบาล"⁵⁵ เพื่อว่าจะได้มีรับสั่งอย่างใกล้ชิดโดยตรงไม่ต้องผ่านกระทรวงมหาดไทย และยังทำให้สมุหเทศาภิบาลสามารถติดต่อโดยตรงกับเสนาบดีกระทรวงต่างๆ ได้ ในลักษณะเช่นนี้ทำให้สมุหเทศาภิบาลมีภาระงานมากขึ้นแต่อำนาจการบริหารการปกครองลดลง เพราะไม่สามารถสั่งการในหน่วยงานที่สังกัดกระทรวงมหาดไทยได้โดยตรงเหมือนเมื่อก่อน ส่งผลกระทบทำให้เกิดความอ่อนแอทั้งนโยบายและขั้นตอนการปฏิบัติไปทั้งระบบเทศาภิบาล จากมณฑล ไปเมือง อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน⁵⁶ เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ รวมมณฑลตั้งแต่ 2 มณฑลขึ้นไปเป็น "มณฑลภาค" มีอุปราชและหัวหน้ามณฑลภาคเป็นผู้ควบคุมสมุหเทศาภิบาล ซึ่งแรกเริ่มมี 2 มณฑลภาค คือ มณฑลภาคพายัพ มณฑลภาคตะวันตก ต่อมาใน พ.ศ. 2459 ทรงตั้งเพิ่มอีก 2 มณฑลภาค คือ มณฑลภาคอยุธยา และ มณฑลภาคบักขี้ไต้ สำหรับมณฑลภาคบักขี้ไต้ เป็นการรวมมณฑลสุราษฎร์ธานี มณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลปัตตานีเข้าไว้ด้วยกัน โดยมีที่ตั้งภาคอยู่ที่จังหวัดสงขลา และโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์ ดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลนครศรีธรรมราชเป็นอุปราช เกี่ยวกับการเลือกสถานที่ตั้งศูนย์บัญชาการ

⁵⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.6 ม.2/6, ประกาศเรียกตำแหน่งข้าหลวงต่างๆ (3 เมษายน พ.ศ. 2456).

⁵⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.6 ม.1/56, รายงานการประชุมเทศาภิบาล พ.ศ. 2456 (12 สิงหาคม พ.ศ. 2456).

มณฑลภาคปักซีใต้นี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเคยมีพระราชดำรัสกับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์ว่า ควรที่จะตั้งอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช เพราะมีพระบรมธาตุเป็นศูนย์รวมน้ำใจของชาวปักซีใต้ และเมืองนครศรีธรรมราชก็เคยเป็นตัวแทนของราชธานีตลอดมา แต่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์ทรงกราบบังคมทูลว่าเมืองสงขลาที่มีความเหมาะสมอยู่ เพราะเป็นศูนย์กลางการคมนาคมและการสื่อสารทั้งภายในและภายนอก และอยู่ใกล้สหพันธรัฐมลายูของอังกฤษ⁵⁷ สำหรับตำแหน่งอุปราชประจำภาคใต้มีการยกเลิกในพ.ศ. 2468 และให้คงมีตำแหน่งสมุหนเทศาภิบาลอยู่ต่อไป ดังนั้นเมื่อมาถึง พ.ศ. 2459 เมืองสงขลาจึงทวีความสำคัญในทางการเมืองการปกครองมากยิ่งขึ้น คือเป็นศูนย์บัญชาการมณฑลภาคปักซีใต้มีอำนาจปกครองในพื้นที่ครอบคลุมภาคใต้ทางด้านชายฝั่งทะเลอ่าวไทยและใน พ.ศ. 2460 ได้รวมมณฑลภูเก็ตมาขึ้นกับมณฑลภาคปักซีใต้

ต่อมาใน พ.ศ. 2468 ได้มีการปรับปรุงและยกเลิกมณฑลต่างๆ อันเนื่องมาจากการเดินทางติดต่อระหว่างมณฑลมีความสะดวกมากขึ้นกว่าเดิม ในส่วนที่เกี่ยวกับมณฑลนครศรีธรรมราชนั้นได้ประกาศยกเลิกมณฑลสุราษฎร์ธานี พร้อมทั้งให้จังหวัดสุราษฎร์ธานี หลังสวน ชุมพร มารวมกับมณฑลนครศรีธรรมราช และให้ยกจังหวัดสตูลมารวมอยู่ในมณฑลนครศรีธรรมราชด้วยเช่นกัน⁵⁸ ดังนั้น มณฑลนครศรีธรรมราชเมื่อ พ.ศ. 2468 ประกอบด้วย 7 จังหวัด คือ นครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง สตูล สุราษฎร์ธานี หลังสวน และชุมพร

อันเนื่องการเปลี่ยนแปลงเขตการปกครองภายในจังหวัดสงขลา ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้มีความเหมาะสมกับสภาพทางภูมิศาสตร์และความเจริญเติบโตของชุมชนดังต่อไปนี้

พ.ศ. 2457 ยกฐานะตำบลนาทวีขึ้นมาเป็นกิ่งอำเภอนาทวี และขึ้นอยู่กับอำเภोजะนะ

พ.ศ. 2460 ยกฐานะตำบลสะเดาเป็นอำเภอสะเดา และเปลี่ยนชื่ออำเภอเหนือเป็นอำเภอหาดใหญ่

⁵⁷ ชาลี ศิลปรัศมี, “การปกครองมณฑลนครศรีธรรมราชภายใต้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมขุนลพบุรีราเมศวร์(พ.ศ. 2453-2468),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529), หน้า 35-36.

⁵⁸ ร.ต.ท. เสถียร ลายลักษณ์และคนอื่นๆ(รวบรวม), ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 37. หน้า 391.

พ.ศ. 2466 ยกฐานะกิ่งอำเภอรัตนภูมิเป็นอำเภอกำแพงเพชร ยกฐานะกิ่งอำเภอรอนดเป็นอำเภอรอนด และยุบอำเภอจะทิ้งพระเป็นกิ่งอำเภอจะทิ้งพระขึ้นอยู่กับอำเภอเมืองสงขลา ตั้งกิ่งอำเภอสะบ้าย้อยขึ้นกับอำเภอเทพา⁵⁹

ในส่วนที่เกี่ยวกับเส้นทางคมนาคมได้มีการปรับปรุงและสร้างเส้นทางคมนาคมทั้งทางบกที่เป็นถนน ทางรถไฟ และทางน้ำ คือ เรือ ซึ่งทำให้การเดินทางระหว่างกรุงเทพ สงขลา ปันัง สิงคโปร์ เป็นไปด้วยความสะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้นและยังทำให้เกิดการขยายตัวทางการค้าระหว่างเมืองต่างๆที่เส้นทางคมนาคมผ่าน ในส่วนที่เกี่ยวกับการสร้างถนนได้ทำให้นถนนมีความคงทนถาวรเชื่อมต่อพื้นที่ต่างๆและมีการสร้างถนนเลียบริบเส้นทางรถไฟ เพื่อให้สามารถนำสินค้าจากหมู่บ้านหรือชุมชนมายังสถานีรถไฟได้โดยสะดวก ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเมืองสงขลาได้สร้างถนนจากเมืองสงขลาไปบางนราอันเป็นเส้นทางสายยุทธศาสตร์ และสร้างถนนเชื่อมต่อระหว่างเมืองสงขลาไปยังหัวเมืองชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกอีกหลายสาย⁶⁰ อีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมที่นับว่ามีบทบาทอย่างสำคัญในระยะเวลาต่อมาคือ การสร้างทางรถไฟ ซึ่งรัฐบาลมีโครงการสร้างทางรถไฟสายใต้ให้แล้วเสร็จภายใน 8 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2450-2458⁶¹ โดยกำหนดว่า ช่วง 3 ปีแรก เป็นการสำรวจเส้นทางให้แล้วเสร็จ ในส่วนที่เกี่ยวกับการสร้างทางกำหนดไว้ว่า ในปีแรกจะลงมือสร้างทางรถไฟเป็นช่วงจากเมืองต่างๆไปพร้อมๆกัน คือ ตั้งแต่เมืองเพชรบุรีไปจนถึงเมืองชุมพรเป็นระยะทาง 285 กิโลเมตรซึ่งจะใช้เวลาสร้าง 4 ปี จากเมืองตรังมาเมืองพัทลุงเป็นระยะทาง 100 กิโลเมตรใช้เวลาสร้าง 4 ปี และจากสงขลามาทพัทลุงใช้เวลาสร้าง 3 ปี หลังจากนั้นจึงจะดำเนินการสร้างทางรถไฟเชื่อมต่อระหว่างเมืองต่างๆเข้าด้วยกัน และเริ่มลงมือสร้างใน พ.ศ. 2453 เป็นช่วงๆระหว่างเมืองต่างๆ จนกระทั่งมาเชื่อมต่อเป็นเส้นทางเดียวกัน ในปีที่สองจะสร้างทางรถไฟจากพัทลุงไปนครศรีธรรมราช ใช้เวลาสร้าง 3 ปี จากสงขลาไประแงะระยะทาง 180 กิโลเมตรใช้เวลาสร้าง 4 ปี ในปีที่สาม สร้างทางรถไฟตั้งแต่เมืองนครศรีธรรมราชไปเมืองไชยา (บ้านดอน) เป็นระยะทาง 145 กิโลเมตร และจากไชยามาชุมพรเป็นระยะทาง 174 กิโลเมตร ทั้งสองเส้นทางใช้เวลา 5 ปี จากแผนงานดังกล่าวได้มี

⁵⁹ ร.ศ.ท. เล็กยว ลายลักษณ์และคนอื่นๆ(รวบรวม) ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 35, หน้า 95.

⁶⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.6 ม.3.3/3, กรมพระดำรงฯ ตราพระราชกฤษฎีกาหัวเมืองปักษ์ใต้ (18 พฤษภาคม พ.ศ. 2456.).

⁶¹ สมใจ ไพโรจน์ธีระวิทย์, “บทบาทของประธานาธิบดีในทางรถไฟของประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 320-321.

การเปลี่ยนแปลงในบางส่วน คือ เปลี่ยนเส้นทางการสร้างทางรถไฟช่วงเมืองนครศรีธรรมราช ไซยา ชุมพร เพื่อเร่งเชื่อมทางระหว่างสงขลากับชุมพรให้ติดต่อกัน ส่วนการสร้างทางรถไฟช่วงเพชรบุรีไปถึงชุมพร ให้ค่อยๆทำให้ทันพอดีกับการสร้างทางรถไฟสายสงขลาไปเมืองชุมพรแล้วเสร็จทันพอดี ส่วนการสร้างทางรถไฟตั้งแต่ตอนใต้ของเมืองสงขลาลงไปนั้นให้มีการเปิดการเดินทางระหว่าง กรุงเทพฯ-สงขลา-ตรังเป็นเวลาหลายปีก่อนถึงจะค่อยสร้างต่อไป

การดำเนินงานสร้างทางรถไฟเริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2452 โดยเริ่มทำทางจากสงขลา มาพัทลุง ท่งสง และตรัง และได้มีการเปลี่ยนแปลงจากแผนงานเดิม คือ เริ่มสร้างทางจากสงขลา มาพัทลุง ท่งสง และตรัง และเพื่อเป็นการย่นระยะทางให้สั้นจึงได้สร้างทางจากบ้านดอนมาตรัง และจากบ้านดอนมาพัทลุง และตัดเส้นทางตรังมาพัทลุงออกไป ส่วนการสร้างทางรถไฟเส้นทางอื่นๆเป็นไปตามกำหนด และปรากฏว่าเมื่อมาถึง พ.ศ. 2459 การสร้างทางรถไฟสายใต้ก็สำเร็จและเชื่อมต่อกับทางรถไฟของสหพันธรัฐมลายา ซึ่งทางรถไฟจากปูลิสที่ได้ลงมือทำมาตั้งแต่ พ.ศ. 2458 มาถึงปลายทางชายแดนไทยตั้งแต่วันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2459 แล้ว และเส้นทางรถไฟสายแยกจากอุตะเภามาไปถึงเขตแดนเมืองไทรบุรีนั้นได้ทำไปถึงตั้งแต่วันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2459 กรมรถไฟจึงได้เชื่อมเส้นทางรถไฟสายแยกตำบลอุตะเภามาไปพรมแดนไทรบุรีเมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2459⁶² กว่าที่จะเปิดเชื่อมทางรถไฟของสหพันธรัฐมลายาได้อย่างสมบูรณ์ก็ล่วงมาถึง วันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2461⁶³ การเปิดเส้นทางรถไฟสายใต้นี้ได้ทำให้การติดต่อสื่อสารระหว่าง กรุงเทพฯมายังสงขลาเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว และยังทำให้การขนส่งสินค้าจากหัวเมืองต่างๆมายังเมืองสงขลาเพื่อส่งต่อไปยังสิงคโปร์และปีนังเป็นไปด้วยความสะดวกยิ่งขึ้น (ดังตารางที่ 17 แสดง การขนส่งสินค้าจากหัวเมืองต่างๆ โดยทางรถไฟมาลงเมืองสงขลา) จากตารางจะเห็นได้ว่าเมืองสงขลาเป็นจุดศูนย์กลางรวบรวมสินค้าจากหัวเมืองต่างๆ ไปยังสิงคโปร์ และปีนัง ในขณะที่เดียวกันก็กระจายสินค้าจากต่างประเทศไปยังหัวเมืองต่างๆ เช่นกัน

ส่วนการคมนาคมทางน้ำ นอกจากบริษัทอีสเอเชียติกจำกัดที่เดินเรือรับส่งเมลล์ไปรษณีย์และสินค้าตามหัวเมืองชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกแล้ว ในระยะต่อมามีเรือรับส่งคนโดยสารและสินค้าไปมาระหว่างกรุงเทพฯ-สงขลา-ปัตตานี-สิงคโปร์ เช่น เรือประชาธิปก เรือบริพัตร

⁶² สมใจ ไพโรจน์ธีระวิทย์, "บทบาทของประเทคมหาอำนาจตะวันตกในการสร้างทางรถไฟของประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว," หน้า 364-365.

⁶³ "ประกาศกระทรวงคมนาคม แผนกรถไฟ," ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 35 ภาค 1 วันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2461, หน้า 655.

เรือสุทธาทิพ เมื่อเรือเหล่านี้มาถึงเมืองสงขลาจะจอดทอดสมอยู่หน้าเกาะหนูเกาะแมว แล้วจะมีเรือเล็กมารับขึ้นฝั่งทำหน้าหน้าโรงภาษี แต่ถ้าเป็นเรือของทางราชการจะไปเทียบท่าเรือหลวงที่สะพานเทศา* ซึ่งเป็นสะพานไม้ทอดยาวลงไปทะเลสาบสงขลา

ตารางที่ 17 แสดงการขนส่งสินค้าจากหัวเมืองต่างๆ โดยทางรถไฟมาลงเมืองสงขลา

ลำดับที่	ชื่อสินค้า	หัวเมืองต่างๆ	ลงที่	สุดปลายทางที่
1	โค , กระบือ	หัวเมืองต่างๆ	สงขลา,ตรัง,นครฯ	ปิ้ง,สิงคโปร์
2	สุกร	บ้านโป่ง,โพธาราม	สงขลา,พัทลุง,นครฯ	สิงคโปร์,ปาดังฯ
3	ปลาทุเค็ม	หัวเมืองต่างๆ	ตรัง,นครฯ	สิงคโปร์
4	ปลาทูนึ่ง	หัวเมืองต่างๆ	ชุมพร,หลังสวน	กรุงเทพฯ
5	ข้าวเปลือก	หัวเมืองต่างๆ	สงขลา,พัทลุง,นครฯ	ปิ้ง,สิงคโปร์
6	ข้าวสาร	หัวเมืองต่างๆ	สงขลา	สิงคโปร์
7	สินค้าต่างประเทศ	หัวเมืองต่างๆ	สงขลา,ตรัง,นครฯ	หัวเมืองปักซีได้
8	ผลไม้	หัวเมืองต่างๆ	สงขลา,นครฯ	ปิ้ง,สิงคโปร์,กรุงเทพฯ

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.6น.36/37 กะประมาณเงินรายได้ของรถไฟสายใต้ในวันหนึ่งๆ.

สำหรับการขยายตัวของ การตั้งสถานที่สำคัญๆ ของทางราชการได้ขยายตัวไปทางด้านเหนือ และตะวันออก เช่น การสร้างพระตำหนักเขาน้อย (พ.ศ.2454 พ.ศ 2455) เป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์ การสร้างศาล ที่ทำการไปรษณีย์ ที่พักผู้ว่าราชการเมือง

กล่าวได้ว่าเมื่อเมืองสงขลา ล่วงมาถึงช่วง พ.ศ. 2455-2472 สภาพความเป็นเมือง ย่างก้าวค้ำคองอยู่ที่ถนนนครในเป็นหลัก และรองลงมาคือถนนนครนอก รวมไปถึงบริเวณที่เรียกว่า "แก้าห้อง" (ปัจจุบันอยู่ในช่วงระหว่างถนนหนองจิกตัดกับถนนนางงาม) ซึ่งอยู่ใกล้กับศาลเจ้าพ่อหลักเมือง เป็นแหล่งชุมชนที่ประชาชนเริ่มขยายจากถนนนครใน ความหนาแน่นของชุมชนและความเจริญเติบโตของเมืองสงขลาได้ขยายขึ้นไปเรื่อย จนกระทั่งนำมาสู่การจัดตั้งเป็น

* จากการสัมภาษณ์นายอนิต กลุประโยชน์ กล่าวว่า "สะพานเทศาอยู่ปากตรงกันข้ามกับที่เป็นท่าเรือ อยู่ถนนที่ลงไปท่าเรือถนนริมทะเลเดี๋ยวนี้ใช้เป็นที่จอดเรือไปจนถึงที่ตั้งกองตำรวจน้ำ"

สุขาภิบาลเมืองสงขลาใน พ.ศ. 2463⁶⁴ นอกจากจะมีการขยายตัวภายในตัวเมืองสงขลาแล้ว ในบริเวณรอบตัวเมืองสงขลาก็ได้มีการขยายตัวของชุมชนออกไปอยู่รอบกำแพงเมือง เช่น ทางด้านใต้ของกำแพงเมืองมีย่านชุมชนค่อยๆ เกิดขึ้น เรียกว่า “หลาลุงแสง” (ศาลาลุงแสง) ซึ่งเป็นย่านตลาดการค้าแห่งหนึ่งผู้นำสินค้ามาขายมาจากทางด้านสำโรง เขารูปช้าง หุ่นหวัง น้ำกระเจาย เป็นต้น หลาลุงแสงนี้ แต่เดิมเป็นศาลาเก่าแก่ที่มีมานานแล้ว เข้าใจว่าน่าที่จะมีการสร้างมาตั้งแต่ พ.ศ. 2388 สมัยที่เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสังข์) ยังเป็นพระสุนทรานุรักษ์ ที่ได้เป็นแม่กองร่วมกับชาวบ้านทั้งที่เป็นคนไทย คนจีน คนแขก บริจาคทรัพย์ สร้างถนน สะพานข้ามคลองสำโรงและบ่อน้ำ ซึ่งถนนนี้เชื่อมต่อกจากกำแพงเมืองทางด้านใต้ไปยังคลองสำโรง เป็นเส้นทางที่พ่อค้าแม่ค้าจากหุ่นหวัง น้ำกระเจาย น้ำน้อยและหาดใหญ่ นำสินค้าเข้ามาขายในตัวเมืองสงขลา ก็มักที่จะมาแวะพักที่ศาลาแห่งนี้ และในระยะต่อมาได้มาตั้งวางสินค้าเกิดเป็นตลาดขึ้นมา เกี่ยวกับที่มาของการเรียกว่า “หลาลุงแสง” นี้จากการสัมภาษณ์ผู้เป็นลูกของนายแสง ชิตะมาโร ได้กล่าวว่า

“...บิดาเคยรับราชการเกี่ยวกับตรวจคนเข้าเมืองไม่ถึง 10 ปี แต่ด้วยความที่ว่าเป็นคนไม่ชอบลงให้กับใคร จึงลาออกจากราชการมาค้าขายอยู่ที่ศาลาซึ่งอยู่ข้างๆ บ้าน ศาลานี้เป็นศาลาที่มีมานานแล้วและใกล้จะพัง นายแสงจึงได้มาซ่อมแซมศาลาให้ดีขึ้น แล้วเอาสินค้าประเภทของชำมาวางขายสำหรับผู้คนที่เดินทางผ่านไปผ่านมา เนื่องจากในบริเวณนี้เป็นจุดที่คนเดินทางซึ่งเป็นคนจากนอกเมือง ที่เรียกว่าชาวเหนือมาขายที่ตลาดใหม่ในตัวเมือง จึงเป็นจุดที่มีคนเดินทางผ่านไปมาจำนวนมาก ประกอบกับบิดาเป็นคนที่มีอัธยาศัย ใครตรกรตกเรือมาขอความช่วยเหลือก็จะให้ความช่วยเหลือทำให้เป็นคนกว้างขวางเป็นที่รู้จักของคนเดินทางผ่านไปมา ต่อมาในที่แห่งนั้น เมื่อมีคนเอาสินค้ามาวางขายมากขึ้นก็เลยทำให้กลายเป็นตลาดขึ้นมา...”⁶⁵

นอกจากนี้แล้วบริเวณรอบๆ กำแพงเมืองด้านใต้ยังมีชุมชนอีกหลายชุมชน คือ ที่นอกสวน เตาอิฐและนอกเมรุ ส่วนทางด้านเหนือของกำแพงเมืองมีชุมชนแหลมทราย เป็นต้น

กล่าวได้ว่า การเติบโตทางกายภาพของเมืองสงขลาในเวลานี้ ได้มีการขยายตัวของเมืองออกไปทางด้านตะวันออกของตัวเมืองเดิม โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ถูกใช้เป็นที่ตั้งของศูนย์กลางการปกครอง เป็นที่ตั้งของหน่วยราชการ สวนสาธารณะและความสำคัญทาง

⁶⁴ เทศบาลเมืองสงขลา, พิธีเปิดอาคารสำนักงานเทศบาลเมืองสงขลา 17 กุมภาพันธ์ 2528. (สงขลา : เทศการพิมพ์ 2528) ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁶⁵ สัมภาษณ์ นางประสาน ปันทองพันธุ์, อายุ 67 ปี, วันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2546.

เศรษฐกิจของเมืองสงขลาในฐานะเมืองท่าขนส่งสินค้ายังคงดำเนินอยู่ต่อไป เพราะยังเป็นจุดเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคม แต่ได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากการใช้เส้นทางน้ำเป็นหลัก มาเป็นการใช้เส้นทางบกโดยทางรถไฟอย่างค่อยเป็นค่อยไป มาจนกระทั่งก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง และ ความสำคัญของเมืองสงขลาในทางเศรษฐกิจจะค่อยๆ เคลื่อนย้ายไปสู่หาดใหญ่ในช่วงภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อกระแสความต้องการยางพารามีสูง ทำให้ยางพารากลายเป็นพืชเศรษฐกิจหนึ่งในวงจรกระแสเศรษฐกิจโลก ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าในช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาของการปรับเปลี่ยนถ่ายโอนสถานะความสำคัญในทางเศรษฐกิจของเมืองสงขลาไปอยู่ที่เมืองหาดใหญ่ ซึ่งจะค่อยๆ เติบโตขึ้นมาอย่างรวดเร็วพร้อมๆ กับการขยายตัวกิจกรรมทางเศรษฐกิจยางพาราและ ดีบุก

5.4 การเติบโตของเมืองหาดใหญ่

การเติบโตของเมืองหาดใหญ่มีความสัมพันธ์กับความคลี่คลายของการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจของพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลาในแง่ที่ว่า กลุ่มพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลาได้ขยายฐานทางเศรษฐกิจออกจากตัวเมืองสงขลาซึ่งแต่เดิมเป็นฐานทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับกิจกรรมการค้าขายที่มีเมืองสงขลาเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจมาเป็นการทำสวนยางพาราและเหมืองแร่ดีบุก ซึ่งอยู่ในอาณาบริเวณรอบๆ ที่ตั้งอำเภอหาดใหญ่ไปจนถึงแนวชายแดนที่สะเดาและปาดังเบซาร์ ทำให้บริเวณเหล่านี้กลายเป็นสวนยางพาราและเป็นดินแดนภายในของเมืองหาดใหญ่ที่คอยป้อนผลผลิตเข้าสู่เมืองหาดใหญ่เหมือนเช่นเมืองสงขลามีอาณาบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและคลองอู่ตะเภา รวมถึงเมืองที่เคยอยู่ในความปกครองของเมืองสงขลาเป็นดินแดนภายในที่ส่งผ่านผลผลิตไปสู่ตลาดภายนอกนั่นเอง

5.4.1 เมืองหาดใหญ่ก่อน พ.ศ. 2455

สภาพของเมืองหาดใหญ่ก่อนที่จะตั้งที่ว่าการอำเภอหาดใหญ่ ณ ริมคลองอู่ตะเภา ใน พ.ศ. 2439⁶⁶ ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า “หาดใหญ่ใน” นั้น ในบริเวณนี้เป็นท่าหาดทรายชายฝั่งคลองอู่ตะเภาแหล่งนัดพบของพ่อค้าแม่ค้า ที่เดินทางมาจากอาณาบริเวณใกล้เคียงโดยรอบ ทั้งทางบกจากควนลัง หูแร่ ม่วงค่อม ฉลุง รัตภูมิ และทางเรือจาก บ่อหยาง เกาะยอบ บ่อदान ชิงโค คลองหอยโข่ง โคกม่วง เพื่อมาค้าขายแลกเปลี่ยนผลผลิตตามตลาดนัด หรือที่

⁶⁶ สรุปลและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นายพิชัย ศรีใส, อายุ 56 ปี, สมาชิกชมรมรวบรวมเรื่องเมืองหาดใหญ่ วันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547. และแหล่งข้อมูลจากชมรมรวบรวมเรื่องเมืองหาดใหญ่.

เรียกว่า "การค้านัด" ซึ่งเป็นตลาดนัดริมคลอง โดยทำการค้านัดทุกวันอาทิตย์ แต่อย่างไรก็ตามมีพ่อค้าแม่ค้าเดินทางบก และพายเรือมาก่อนล่วงหน้าตั้งแต่วันเสาร์ กิจกรรมการค้าขายแลกเปลี่ยนเล็กๆน้อยๆ จะเริ่มมีขึ้นตั้งแต่วันเสาร์บ้างแล้ว แต่จะไปคึกคักในวันอาทิตย์ สำหรับสินค้าที่นำมาขายจะเป็นผลผลิตภายในแต่ละท้องถิ่น

ดังนั้น ณ สถานที่แห่งนี้จึงเป็นจุดนัดพบของพ่อค้าแม่ค้าพื้นเมืองและพ่อค้าแม่ค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนจากเมืองสงขลาเข้ามาซื้อขาย แลกเปลี่ยนผลผลิตพื้นบ้านที่สำคัญ ได้แก่ หมาก มะพร้าว ไม้ต่างๆ หวาย เพื่อนำไปขายส่งต่อยังสิงคโปร์ ดังเช่น จากการสัมภาษณ์ นายเจริญ จรุงศรี ได้กล่าวถึงการทำการค้าของบิดามารดาในทะเลสาบสงขลาว่า

"...เคยเดินทางค้าขายเข้ามาถึงคลองอู่ตะเภามาถึงหาดใหญ่ เพื่อไปซื้อหมาก ซื้อพลู แล้วนำไปขายที่เมืองสงขลา เข้ามาถึงหาดใหญ่ โดยเข้าไปทางคลองแห ซึ่งในสมัยก่อนน้ำลึกแล้วขึ้นไปถึงหาดใหญ่ข้างอำเภอในปัจจุบัน...สภาพของหาดใหญ่ในขณะที่มาซื้อหมากซื้อพลู เป็นชาวบ้านกลุ่มเล็กๆ สมัยก่อนปลูกหมาก ปลูกพลูอยู่มาก 2 ฝั่งคลองอู่ตะเภา มีหมาก มีพลู มีอ้อยอันเป็นพืชที่ปลูกกันมาแต่โบราณ เป็นแหล่งผลผลิตในพื้นที่..."⁶⁷

และในขณะเดียวกันก็นำสินค้าจากเมืองสงขลาเข้ามาค้าขายแลกเปลี่ยน อันได้แก่ ปลาแห้ง กุ้งแห้ง กะปิ หม้อ ไห เกลือ ข้าว นอกจากนี้ยังมีพ่อค้าที่มาจากพัทลุง ปากพนัง อีกด้วย ครั้นเมื่อหมดจากวันนัดแล้วที่ทำหาดใหญ่ก็ได้ร้างผู้คนเพราะว่าเป็นเส้นทางผ่านไปยังเมืองไทรบุรี และนราธิวาสได้จึงทำให้มีเรือจากที่ต่างๆ ทั้งที่อยู่ตอนเหนือลำคลองอู่ตะเภาอย่างเช่น วังบัว วังคา บางหลา ท่าแขก ย่านยาว ทุ่งลุง คลองแงะ บางหริ้ว ท่าโพธิ์ คลองทราย คลองรำ ท่าช้อย และบ้านชายควน และเรือมาจากด้านตอนปลายน้ำลำคลองอู่ตะเภาอย่างเช่น เมืองสงขลา พัทลุง ปากพนัง ล่องเรือเข้ามาทางปากคลองอู่ตะเภาซึ่งไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลา ผ่านขึ้นมาทางคูเต่า แม่ทอม บ้านนาร ท่าช้าง คลองแห เรือเหล่านี้จะล่องขึ้นลงทำการค้าขายกับชุมชนที่อยู่ตอนเหนือลำคลองอู่ตะเภา ครั้นเมื่อเรือเหล่านี้มาถึงทำน้ำในชุมชนแต่ละแห่งก็จะส่งเสียงสัญญาณเป่า "ตุ๊ด" ซึ่งเป็นแตรทำจากเขาควาย เพื่อบอกให้ชาวบ้านได้ทราบว่า มีเรื่อนำสินค้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนให้ชาวบ้านมาซื้อหรือขายสินค้าแลกเปลี่ยนกัน และเรือสินค้าจะมาพักอยู่ 1 คืน จากนั้นจึงเดินทางไปยังชุมชนอื่นๆ ต่อไป⁶⁸

⁶⁷ สัมภาษณ์ นายเจริญ จรุงศรี, อายุ 84 ปี, วันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2546.

⁶⁸ นายพิชัย ศรีใส, อายุ 56 ปี, สมาชิกชมรมรวบรวมเรื่องเมืองหาดใหญ่, วันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547.

ส่วนกลุ่มคนที่ตั้งบ้านเรือนที่อยู่ในอาณาบริเวณรอบๆท่าหาดใหญ่ ใน พ.ศ.2433 ก่อนที่จะมีการปรับเปลี่ยนเขตพื้นที่การปกครองภายหลังการประกาศใช้ระบบเทศาภิบาล ในบริเวณนี้ถูกจัดให้อยู่ในเขตการปกครองของหลวงรักษาพลสยาม ซึ่งเป็นหนึ่งใน 12 อำเภอของเมืองสงขลา ภายใต้เขตการปกครองของหลวงรักษาพลสยามมีทั้งหมด 113 บ้าน 2,805 เรือน⁶⁹ และบ้านที่ในระยะต่อมากจะกลายเป็นที่ตั้งของตัวเมืองหาดใหญ่ในระยะเวลาคืบหน้า คือ บ้านโคกเสมจุนนั้นมีบ้าน เพียง 10 เรือน เท่านั้น ในขณะที่บ้านที่มีเรือนสูงสุด 5 อันดับแรกอยู่ที่ บ้านควนลัง 120 เรือน , บ้านคูเต่าบนมี 84 เรือน , บ้านทุ่งตำเสาและบ้านพรูมี 75 เรือน , บ้านทุ่งขมิ้นมี 64 เรือน และบ้านคลองปอมี 59 เรือน ในลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าบ้านโคกเสมจุนนั้นมีสภาพเป็นชุมชนที่จัดได้ว่าเป็นชุมชนขนาดเล็ก ที่มีไม่ถึง 10 เรือน ซึ่งในเขตการปกครองนี้มีอยู่ถึง 28 บ้านจากจำนวนทั้งหมด 113 บ้าน ส่วนในอาณาบริเวณที่เป็นที่ตั้งที่ว่าการอำเภอหาดใหญ่ในเวลาต่อมานั้นมีชุมชนตั้งอยู่รายรอบกระจุกกระจายอยู่ห่างๆ ได้แก่ บ้านท่าเคียน มี 17 เรือน บ้านบางหักมี 21 เรือน บ้านฉางมี 10 เรือน บ้านเกาะเสียบมี 1 เรือน และบ้านกลางมี 6 เรือน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าในอาณาบริเวณที่จะกลายมาเป็นเมืองหาดใหญ่ในเวลาต่อมานั้นมีประชากรอาศัยอยู่ประปราย แต่ได้มีการเชื่อมโยงติดต่อสัมพันธ์กิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างกัน ทางการค้าตลาดนัดที่ท่าหาดใหญ่

ในระยะต่อมาบริเวณท่าหาดใหญ่ซึ่งเป็นตลาดนัด มีประชาชนเข้ามาตั้งบ้านเรือนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆไม่เช่นนั้น ณ สถานที่แห่งนี้คงจะไม่ถูกเลือกให้เป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอฝ่ายเหนือ อันเป็นอำเภอหนึ่งในจำนวนห้าอำเภอของจังหวัดสงขลา จากเอกสารของนายพลบ ไซยวงศ์ ได้กล่าวถึงที่ตั้งที่ว่าการอำเภอเหนือ (หาดใหญ่) ไว้ว่า

“สถานที่แห่งแรกตั้งทางทิศตะวันตก บริเวณที่ทำการประปาส่วนภูมิภาค(ในปัจจุบัน) ถนนราษฎร์เสรี สมัยนั้นยังไม่มีชื่อถนน เป็นอาคารไม้บังกะโลยกพื้น หลังคามุงจาก ฝากันไม้ไผ่สาน ต่อมาย้ายไปตั้งบริเวณบ้านพักข้าราชการทางทิศเหนือที่ว่าการอำเภอปัจจุบัน รูปอาคารยกพื้น หลังคามุงจาก ฝากันไม้ไผ่สาน ใกล้เคียงบ้านพักนายอำเภอ หลวงทิพย์ก่าแห่งสงคราม สมัยนั้น (พระเสน่หามนตรี) ต่อมาย้ายมาตั้งอยู่ที่ว่าการอำเภอในปัจจุบัน เป็นอาคารบังกะโลยกพื้น ออกมุขด้านหน้า มีบันได้ขึ้นลงสองข้าง และด้านหลังบันได หลังคามุงกระเบื้องเกาะยอ ฝากันไม้กระดาน ชั้นล่าง

⁶⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ม.53/1, เรื่อง ภาชีอาคารต่างๆมณฑลภูเก็ต (เม.ย. 108 – 22 ม.ค. 110).

ด้านหน้าโปร่ง ด้านหลังเป็นห้องพัสดุเก็บของ ต่อมาได้เปลี่ยนอาคารเป็นตึก
2 ชั้น การก่อสร้างในพื้นที่เดิมอย่างที่ปรากฏอยู่เวลานี้”⁷⁰

ครั้งเมื่อมีการตั้งที่ว่าการอำเภอขึ้นมาได้ทำให้เกิดการสร้างบ้านเรือนอยู่รอบๆ
ที่ตั้งที่ว่าการอำเภอของประชาชนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน โดยอพยพมาจากในที่หลายๆแห่ง ใน
อาณาบริเวณโดยรอบรวมทั้งจากตัวเมืองสงขลาด้วย และจากการสัมภาษณ์ นางสาวอุทัยศรี วงศ์
วานิชและนางชนิษฐา กลิ่นจันทร์ ซึ่งเป็นหลานของยายเนี่ยว มวยงาม แม่ค้าขายผ้า ซึ่งได้อพยพ
เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่หลังอำเภอเป็นรุ่นแรกๆ ได้เล่าถึงการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนจากที่
ต่างๆเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ทำหาดใหญ่ ดังนี้

“เมื่อก่อนคนน้อย ความเจริญมีอยู่บริเวณหลังอำเภอ คุณตา คุณ
ยายมาตั้งรกรากอยู่ที่หลังอำเภอปัจจุบันคือบ้านเลขที่ 1 พื้นเพดั้งเดิมของคุณ
ยายเป็นคนทางคลองหอยโข่งที่บ้านปลักค้ำ เตี้ยของยายเป็นนายกองเก็บ
ส่วยให้พระยาวิเชียร (ชม) ส่วนคุณทง (ตา) เป็นคนจีนที่อพยพมาจากชุมชน
บ้านป่าบ่อซึ่งเป็นชุมชนก่งพาพรรคพวกมาจากเมืองจีนมาตั้งรกราก ซึ่ง
หลบหนีจากโรคไข้ป่าและทนความซุกซมของโจรผู้ร้ายไม่ไหว คนจากชุมชน
บ้านไร่ฮ้อยจึงได้อพยพมาอยู่ที่ทำหาดใหญ่หลังอำเภอ ส่วนในบริเวณที่เป็น
ที่ตั้งของเมืองหาดใหญ่ในปัจจุบันยังมีสภาพเป็นป่าเสม็ด ส่วนคุณพ่อคือ นาย
สงวน วงศ์วานิช เป็นคนที่มีพื้นเพมาจากชุมพร เข้ามาพร้อมกับโครงการสร้าง
ทางรถไฟรุ่นแรกซึ่งเป็นการสำรวจเส้นทางรถไฟ คือเข้ามาก่อนขุดนิพัทธ์ที่เข้า
มาพร้อมกับการสร้างเส้นทางรถไฟ สภาพความเจริญของทำหาดใหญ่ในเวลา
นั้นเป็นแหล่งชุมชนที่มีเรือสินค้าเข้ามาค้าขายอย่างคึกคักในวันนัด ที่บ้านจะ
อยู่ใกล้บริเวณที่เป็นท่าขึ้นฝั่ง เป็นสถานที่ที่มีผู้คนเดินทางขอเข้ามาพักอาศัย
อยู่ตลอดเวลา เรียกได้ว่าประตูบ้านไม่เคยปิด ต้องมีกระทะหุงข้าวขนาดใหญ่
ไว้เลี้ยงคนที่มาพักค้างแรม ดังนั้นที่บ้านจึงไม่เคยถูกปล้น เพราะว่าโจรใน
สมัยก่อนก็มีคิดว่าถ้าได้กินข้าวบ้านใครแล้วจะไม่ปล้นบ้านนั้น”⁷¹

กล่าวได้ว่าเมื่อมีการตั้งที่ว่าการอำเภอหาดใหญ่ขึ้นมา ทำให้มีกลุ่มคนจากที่ต่างๆ
ทยอยกันเข้ามาตั้งบ้านเรือน กลายเป็นชุมชนที่มีคนตั้งบ้านเรือนร้านค้าอยู่กันอย่างหนาแน่นใน
บริเวณรอบๆที่ว่าการอำเภอซึ่งปัจจุบันคือถนนราชฎีเสรี และถนนสาครมงคล สภาพการค้าขาย

⁷⁰ ข้อมูลจากชมรมรวบรวมเรื่องเมืองหาดใหญ่

⁷¹ สัมภาษณ์นางสาวอุทัย ศรีวงศ์วานิช อายุ 65 ปี, และนางชนิษฐา กลิ่นจันทร์, อายุ 57 ปี, วันที่ 8, 27 มิถุนายน พ.ศ.

ในบริเวณดังกล่าวมีความคึกคักยิ่งขึ้นในช่วงวันนัด ซึ่งมีเรือจากต่างถิ่นมาจอดค้าขายไม่ต่ำกว่า 50 ลำ⁷² เป็นเรือที่มาจากสงขลา พัทลุง ระโนด ปากพนัง บางหลา บ้านท่าโพธิ์ บางหรีบ ท่าช้อย ทุ่งลุง คลองแงะ นำเอาสินค้าประเภทของป่า ผลไม้ น้ำมันยาง ชัน หวาย ข้าว เกลือ กะปิ ปลาแห้ง กุ้งแห้ง น้ำตาลโตนด หม้อ ไห โดยเฉพาะหมาก มะพร้าวและอ้อยอันเป็นสินค้าพื้นถิ่นของสองฝั่งคลองอู่ตะเภา ณ ตลาดนัดแห่งนี้จึงเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนสินค้าจากในเมืองกับสินค้าพื้นถิ่น ที่พ่อค้าเชื้อสายจีนเมืองสงขลาเดินทางเข้ามาหาซื้อสินค้าเพื่อนำไปขายต่อยังสิงคโปร์หรือปีนัง เช่นหมาก และมะพร้าว ที่นำมาตากแห้งแล้วขายเป็นสินค้าส่งออกต่อไป จะเห็นได้ว่า ความเป็นชุมชนขนาดใหญ่รอบที่ตั้งที่ว่าการอำเภอหาดใหญ่ได้เติบโตขึ้นเป็นลำดับ มีกลุ่มคนจากที่ต่างๆเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย และในขณะเดียวกันกลุ่มพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนเมืองสงขลาบางส่วนเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ชุมชนแห่งนี้ และได้จับจองที่ดินสร้างบ้านเรือน บริเวณด้านตะวันออกเฉียงเหนือของที่ตั้งที่ว่าการอำเภอหาดใหญ่ ซึ่งปัจจุบันอยู่ตรงข้ามโรงเรียนหาดใหญ่สมบูรณ์กุลกันยา⁷³ ดังนั้นสภาพของชุมชนขนาดใหญ่รอบที่ตั้งที่ว่าการอำเภอ จึงมีความหลากหลายของกลุ่มคนซึ่งมาจากที่ต่างๆกัน มาร่วมกันประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สร้างความเติบโตให้กับชุมชนก่อนที่จะเกิดศูนย์กลางของชุมชนแห่งใหม่ที่โคกเสม็ดชุน ภายใต้การชี้นำของขุนนิพัทธ์จินนคร (เจีย กี้ซี้)

5.4.2 เมืองหาดใหญ่ พ.ศ. 2455-2472

ความเคลื่อนไหวของการขยายตัวของเมืองหาดใหญ่ เริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงเมื่อ นายเจียกี้ซี้ (ต่อมาได้รับบรรดาศักดิ์เป็น ขุนนิพัทธ์จินนคร) ชาวจีนจากมณฑลกวางตุ้ง เดินทางเข้ามาเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. 2448 และได้เข้ามารับช่วงเหมากำทางรถไฟสายใต้จากเพชรบุรีถึงสุดชายแดนภาคใต้ในพ.ศ. 2452 โดยรับช่วงเหมากำสร้างทางรถไฟหลายช่วง คือ สายทุ่งสง สายควาง-ทุ่งสง สายพัทลุง-สงขลาซึ่งมาสิ้นสุดที่สถานีอู่ตะเภา ห่างจากที่ตั้งที่ว่าการอำเภอหาดใหญ่ 1.5 กิโลเมตร ต่อมาได้รับช่วงทำทางต่อไปยังอำเภอโคกโพธิ์ และกลับมารับงานซ่อมทางรถไฟสายอู่ตะเภา-สงขลา ครั้นเมื่อเสร็จงานรับเหมากำสร้างทางรถไฟช่วงหนึ่งแล้วขุนนิพัทธ์จินนครได้เดินทางมาพักอาศัยอยู่ที่ริมคลองอู่ตะเภาช่วงที่ทำการอำเภอหาดใหญ่ใน พ.ศ. 2455 และในระหว่างนี้ขุนนิพัทธ์จินนครได้ออกสำรวจหาพื้นที่ที่เหมาะสมกับการปลูกสร้างบ้านเรือนอย่างถาวร

⁷² ข้อมูลจากชมรมรวบรวมเรื่องเมืองหาดใหญ่.

⁷³ สัมภาษณ์ นาย ธนิต กุลประโยชน์, อายุ 78 ปี, วันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 และ นางสุนจิต เขียมศิริ, อายุ 53 ปี, วันที่ 5, 14 กันยายน พ.ศ. 2546.

และก็ได้พบที่ดินบริเวณ บ้านโคกเสม็ดขุน ซึ่งเต็มไปด้วยป่าต้นเสม็ดและมีประชาชนอาศัยอยู่
ประปราย จึงได้ซื้อที่ดินในบริเวณดังกล่าวจากชาวบ้านจำนวน 50 ไร่ เป็นเงิน 175 บาท⁷⁴

การที่ขุนนิพัทธ์จีนนครให้ความสนใจซื้อที่ดินบริเวณบ้านโคกเสม็ดขุน
นอกจากจะทราบว่าเป็นพื้นที่ที่ทางราชการมีโครงการจะย้ายสถานที่ตั้งของสถานีรถไฟอุตะภา ซึ่ง
ประสบปัญหาน้ำท่วม ในทัศนะของผู้วิจัยมองเห็นว่า น่าจะมีสาเหตุมาจากไม่สามารถหาซื้อที่ดินที่
อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับที่ตั้งอำเภอหาดใหญ่ได้ เนื่องจากพื้นที่ส่วนหนึ่งได้ถูกประกาศให้เป็น
พื้นที่สงวนสำหรับการสร้างสถานที่ราชการ และอีกส่วนหนึ่งได้ถูกจับจองโดยประชาชนจำนวนมาก
ที่อยู่อาศัยในบริเวณแถบนั้น ถ้าหากจะซื้อที่ดินในบริเวณดังกล่าวจากเจ้าของที่ดินจำนวนมากแล้ว
ก็ต้องใช้เงินทุนสูงก็เป็นได้ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเงื่อนไขของการตัดสินใจซื้อที่ดินที่บ้านโคกเสม็ดขุน
ซึ่งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอหาดใหญ่และยังเป็นป่าเสม็ดที่เต็มไปด้วย พรุ(คือสภาพพื้นที่ที่มีน้ำ
ท่วมขังตลอดปี) และปลัก (คือสภาพพื้นที่ที่เป็นโคลนตม) เช่น พรุบัว(ปัจจุบันอยู่บริเวณโรงแรม
โฆสิตถนนนิพัทธ์อุทิศ 2) พรุแม่สอน (ปัจจุบันอยู่ตรงข้ามกับห้างหุ้นส่วนจำกัดเรดาห์เทรดดิ้ง ถนน
เพชรเกษม) พรุใหญ่ พรุเล็ก (ปัจจุบันอยู่หลังฟาร์มจระเข้ ถนนราชฎารยินดี และโรงเรียน
สุวรรณวงศ์) ปลักมดหนองหรือปลักมดตะนอย (ปัจจุบันอยู่บริเวณเจ้าพระยาอาบอบนวด ถนน
ธรรมานุวัติ) ปลักชีไผ่โพง (ปัจจุบันอยู่บริเวณตลาดโค้งโค้ง ถนนประชาธิปไตย) ปลักแดง (ปัจจุบัน
อยู่บริเวณโรงพยาบาลมิตรภาพสามัคคี (เขียงตั้ง))⁷⁵ เป็นต้น ในบริเวณดังกล่าวมีประชาชนอาศัย
อยู่ประปราย ทำให้สามารถซื้อที่ดินได้ในราคาไม่แพงนัก

ภายหลังจากซื้อที่ดินดังกล่าวแล้วใน พ.ศ. 2458 ทางราชการได้ติดต่อขอ
ซื้อที่ดินส่วนหนึ่งจากขุนนิพัทธ์จีนนครเพื่อทำเป็นย่านรถไฟ โดยขอซื้อต่อจากแนวทางรถไฟที่มีอยู่
แล้ว จากด้านหลังสถานีหยุดรถไฟชั่วคราว โคกเสม็ดขุน ไปจนถึงตลอดริมถนนเจียกี้ซี (ปัจจุบันคือ
ถนนธรรมานุวัติ) ทั้งสองฟากไปจนถึงจรดสี่แยกถนนธรรมานุวัตติดต่อกับถนนนิพัทธ์อุทิศ 1 ต่อมาใน
พ.ศ. 2459 ขุนนิพัทธ์จีนนครได้ลงมือปรับพื้นที่ป่าและตัดถนนดินแดงเป็นสายแรกอยู่ด้านหลัง
สถานีรถไฟและสร้างห้องแถวหลังคามุงจากจำนวน 5 ห้อง หลังจากนั้นได้ตัดถนนอีก 3 สาย มี
ลักษณะเป็นตึกหมากรุก เรียกว่า ถนนเจียกี้ซี 1 ถนนเจียกี้ซี 2 ถนนเจียกี้ซี 3 (ในปัจจุบันคือ ถนน
นิพัทธ์อุทิศ 1 ถนนนิพัทธ์อุทิศ 2 ถนนนิพัทธ์อุทิศ 3 ตามลำดับ) ในระยะต่อมา ขุนนิพัทธ์จีนนครได้

⁷⁴ ลักขมี จิระนคร, ขุนนิพัทธ์จีนนคร. (สงขลา : โรงพิมพ์ไทยนำ หาดใหญ่, 2528 ที่ระลึกเนื่องในโอกาสพิธีเปิด
อนุสาวรีย์ท่านขุนนิพัทธ์จีนนคร วันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2528) หน้า 3-6.

⁷⁵ เวลัย วาณิชชกุล, บันทึกความทรงจำของถวัลย์ วาณิชชกุล. ชมรมรวบรวมเรื่องเมืองหาดใหญ่.

สร้างห้องแถวขึ้นมาอีกหลายห้อง สร้างตลาดขนาดใหญ่ และได้ขายที่ดินเปล่าริมถนนเจริญกษี 1 2 3 ให้กับชาวจีนในประเทศมลายูหลายแปลงซึ่งคนเหล่านี้ได้ลงทุนสร้างบ้านไม้สองชั้นไว้หลายหลัง⁷⁶ ยังผลทำให้เมืองหาดใหญ่ค่อยขยายตัวเพิ่มมากขึ้น จะเห็นได้ว่าขุนนิพัทธ์จีนนครเริ่มบุกเบิกการสร้างเมืองหาดใหญ่ภายหลังจากที่บริเวณนี้ได้ถูกกำหนดให้เป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟแทนที่สถานีอยู่ตะเภาก โดยนับนี้ความสำคัญของพื้นที่ถูกกำหนดขึ้นมาพร้อมๆกับการเป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟ ที่จะเป็แรงดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐาน เหมือนเช่นเดียวกับที่สถานีอยู่ตะเภาก ที่กลายเป็นชุมชนย่านตลาดการค้าขึ้นมาภายหลังจากที่มีการสร้างสถานีรถไฟ⁷⁷

นอกจากนี้ ยังมีบุคคลอื่นๆที่เข้ามาช่วยกันพัฒนาให้เมืองหาดใหญ่เติบโตอย่างรวดเร็ว นั่นคือ พระเสน่หามนตรี (ชื่น สุขนธหงส์) พระยาอรรณภระวิสุนทร (สงวน ศตะรัต)⁷⁸ และโดยเฉพาะนายชีกิมหยงพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนเมืองสงขลา ซึ่งเป็นชาวจีนจากมณฑลกวางตุ้ง มีบิดาคือ นายชี่ ยกชั้น ต่อมาได้รับบรรดาศักดิ์เป็นขุนศุภสารรังสรรค์ อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทยและได้รับเหมารสร้างทางรถไฟสายหาดใหญ่-สงขลา ส่วนผู้เป็นลุงคือนายชี่จื่อถิน รับเหมารสร้างทางรถไฟสายจังหวัดตรัง นายชีกิมหยงได้เดินทางมาอยู่กับบิดาที่สงขลา ในขณะที่มีอายุได้ 20 ปี ได้เห็นลักษณะภูมิประเทศของเมืองหาดใหญ่ว่ามีทำเลดี อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทางน้ำไหลผ่านด้านหน้าและมีภูเขาอยู่ด้านหลัง ตรงตามลักษณะฮวงจุ้ยของจีน ประกอบกับทำเลที่ตั้งของเมืองหาดใหญ่อยู่ระหว่างกลางเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมต่อกับประเทศมาเลเซีย จึงคาดการณ์ว่าในอนาคตที่แห่งนี้จะกลายเป็นเมืองที่ใหญ่โตได้ จึงได้เข้ามาลงทุนซื้อที่ดินในเมืองหาดใหญ่ต่อจากผู้อื่นหลายแปลง จากบันทึกความทรงจำของนาย พลับ ไชยวงศ์ ได้กล่าวถึง การทบทวนความทรงจำของคุณนายละม้าย ฉัยยากุลผู้เป็นภรรยาของเจ้าแก้ว ชี กิมหยง ไว้ว่า

“...เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2464 เป็นต้นมา ครั้งแรกเจ้าแก้วกิมหยงมาสร้างบ้านพักอยู่ที่บริเวณถนนสาย 1 แบบเรือนไทย ยกพื้นสูงจากพื้นดิน แบบบ้านฝรั่ง วัสดุการสร้างเสาและเครื่องประกอบใช้ไม้กลม หลังคามุงจาก ตรงข้ามบริษัทวินิจการค้า โรงพิมพ์วินิจเดี่ยวนี่ เจ้าแก้วยกสัน ซึ่งเป็นเตี้ยพักอยู่สงขลา รับเหมาก่อสร้างทางรถไฟสายใต้(สมัยร.5) ...ต่อมาสถานที่แห่งนี้เป็นถนนสาย

⁷⁶ ลักขมี จิระนคร, *ขุนนิพัทธ์จีนนคร*. หน้า 3-6.

⁷⁷ สัมภาษณ์นายพิชัย ศรีไล. อายุ 56 ปี, วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547 และข้อมูลจากชมรมรวบรวมเรื่องเมืองหาดใหญ่.

⁷⁸ โปรดดูรายละเอียดใน มลิวรรณ รักช่วงศ์, “กำเนิดและพัฒนาการเมืองหาดใหญ่ พ.ศ. 2458-2484.” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543).

1 และถนนศุภสารรังสรรค์ เป็นแนวถนนดิน และระยะต่อมาเจ้าแก้วกิมหยง ได้เปลี่ยนสภาพบ้านยกพื้นเป็นห้องแถวไม้ชั้นเดียว...”⁷⁹

หลังจากนั้นเจ้าแก้ว ซี กิมหยงได้ซื้อที่ดิน ในบริเวณใกล้เคียง ซึ่งในขณะนั้นมีสภาพเป็นทุ่งหญ้าและป่าละเมาะ ไร่หลายแปลง ดังนี้

“... [แปลงที่ 1] ทางด้านตะวันออกบ้านพักบริเวณตลาดกิมหยงเวลานี้ และเดี๋ยวนี้ตรงนั้น (เป็น) ห้างสรรพสินค้าบาจา โรงแรมรักไท โรงแรมดินเอก สมัยก่อนหน้านี้เป็นโรงพยาบาลกลางแปลง โรงพยาบาลกั้นทางด้วยผ้าเต็น...ต่อมาก่อสร้างเป็นตลาดนัดกลางแจ้ง รื้อตลาดนัดกลางแจ้ง สร้างห้องแถวไม้ชั้นเดียว เลิกจากสร้างห้องแถวไม้ชั้นเดียวสร้างอาคารตึกโรงแรมรักไท โรงแรมดินเอก ด้านทิศตะวันออกถึงบริเวณวัดจ้อจางเวลานี้ แนวถนนศุภสารรังสรรค์

แปลงที่ 2 ตั้งแต่ 4 แยกป้อมไฟ เชียงสะพานลอย ถนนกรมทางหลวง (เดี๋ยวนี้ถนนเพชรเกษม)เป็นทุ่งนาปลักกะท้อ มีต้นกะท้อล้อมรอบเป็นกำแพง เป็นที่นาสายสัก บุญมี และได้ขายไป ต่อจากนั้นเป็นทุ่งหญ้า เป็นหนอง บึง เป็นเกาะปลวกไม้ล้มลุก เรียกเกาะหัวขันธ์ เป็นทุ่งหญ้าไปถึงเขตติดต่อดินนายคง อินทะสะโร (ลุงคง) ...ทางทิศตะวันตกเป็นแนวเขตทางรถไฟ ทางทิศตะวันออก [เป็น] แนวเขตที่ดินกรมทางหลวง(ตอนนั้นชื่อถนนเพชรเกษมยังไม่มี)...ต่อมาหลังสงครามญี่ปุ่น (พ.ศ. 2484) เจ้าแก้วกิมหยงได้ตัดเป็นแนวถนน ได้เปลี่ยนวิธีการเสริมสร้างปรับปรุงถนนตามที่ได้วางแผนไว้ก่อน ให้ได้มาตรฐานถมดินลูกรัง มีป้ายบอกชื่อถนนฉัยยากุล ชิวานุสร(เชื่อมรัฐ) ... หลังจากนั้นได้เปลี่ยนเจ้าของกรรมสิทธิ์โดยการโอนให้ มอบให้ ขายให้ผู้อื่นไปบางส่วน ..และบางส่วนบริจาคการกุศลสร้างสุเหร่า และโรงพระจีน...

แปลงที่ 3 ทางทิศตะวันตกทางรถไฟ ทิศตะวันออกของวัดโคกสมาณคุณ เป็นทุ่งนาดอน และเป็นปลัก ชาวบ้านเรียกปลักขอนแก่น เดิมเป็นที่นาของนางชีด้วง สระระ ต่อมาได้ขายให้เจ้าแก้วกิมหยง ..ต่อมาได้มอบที่ดินส่วนหนึ่งให้ในเครือศาสนาคริสต์ สร้างโรงพยาบาล ชื่อโรงพยาบาลมิชชั่น

⁷⁹ ชมรมรวบรวมเรื่องเมืองหาดใหญ่, บันทึกความทรงจำของนาย พลับ ไชยวงศ์, ไม่ปรากฏเลขหน้า

แปลงที่ 4 ที่ดินด้านทิศเหนือ บริษัทสาธารณูปโภค จำกัด ถนน เสน่ห์นาสุวรรณ์ ก่อน พ.ศ. 2513 (สมัยเป็นโรงไฟฟ้า) เดียวนี้ [เป็น] โรงแรมบี. พี.แกรนด์ทาวเวอร์ และต่อมาทางทิศเหนือ โรงเรียนจีน เดียวนี้เป็นโรงแรม สากลไฮเตล ต่อจากนั้นไปทางทิศตะวันออกถึงคลองเตย เป็นที่ดินเก่าแก่ กิมหยง ซึ่งตอนนั้นเป็นป่าไม้ล้มลุก และเป็นแนวทางถนนเดิน ต่อมาหลัง สงครามญี่ปุ่น(พ.ศ. 2484) บางตอนเป็นห้องแถวไม้ชั้นเดียวและมีป้ายบอกชื่อ ถนนกิมประดิษฐ์ ซี่อุทิศ และหยงวิถี...เดี๋ยวนี้ถนนหยงวิถีหมดสภาพไป เป็น ถนนธรรมณูญวิถี จากสถานีรถไฟชุมทางหาดใหญ่มาถึงถนนสาย 3 (เป็น 3 แยก) พันไปทางตะวันออกไม่ได้ เพราะบ้านเรือนตึกแถว 2 ชั้นไม้ครึ่งกั้นขวาง อยู่(บ้านคุณลินทนต์แพทย์)เลี้ยวขวา ถนนธรรมณูญวิถีหมดเพียง 3 แยก

ที่ดินปลักมदनอย เป็นพื้นที่ราบสูงหลายสิบไร่...มาทราบตอนหลัง สงครามญี่ปุ่นว่าเก่าแก่กิมหยงเป็นกรรมสิทธิ์ครอบครองที่ดินแปลงนี้ เพราะ การสุขาภิบาลได้ยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลขนาดใหญ่ เก่าแก่กิมหยง ไป ควบคุมดูแลคนงานสร้างบ้านห้องแถวไม้ชั้นเดียว หลังคามุงจากและวางแนว ตัดถนนเขตที่ดินครอบครอง...ทราบว่าเก่าแก่กิมหยงได้บริจาคที่ดินส่วนหนึ่ง สร้างโรงเรียน ชื่อโรงเรียนศรีนคร ซึ่งอยู่ตรงกันข้าม ด้านทิศตะวันออกติดต่อ ปลักมदनอย ใกล้โรงแรมโนราเดี๋ยวนี้ ...และอีกส่วนหนึ่งได้มอบให้มูลนิธิ มิตรภาพสงเคราะห์ สร้างโรงพระมือนุสาวรีย์ม้ายืนที่ประตู และทางด้านทิศ ตะวันตกติดต่อกับโรงเจ ถัดไปทางทิศใต้ เป็นสวนผักคนจีน ถึงถนนศรีภูวนาด เดียวนี้เป็นตึกพาณิชย์ตึกจัดสรร..."⁸⁰

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า นายซี กิมหยง เป็นบุคคลที่มีวิสัยทัศน์ กว้างไกล รับผิดชอบต่อดินในบริเวณรอบๆจุดที่เป็นศูนย์กลางที่ตั้งของตัวเมืองหาดใหญ่ (ถนนนิพัทธ์ อุทิศ 1, 2, และ 3) ทั้งทางด้านตะวันออก ตะวันตก เหนือ และใต้ แม้ว่าสภาพของที่ดินในเวลานั้น จะเป็นทุ่งหญ้า ป่าละเมาะ ปลัก และ พรุ ก็ตาม และเมื่อซื้อที่ดินมาแล้วก็ทำการพัฒนาพื้นที่ให้มี มูลค่าเพิ่ม ด้วยการตัดถนน และบริจาคที่ดินให้แก่สาธารณะประโยชน์ เช่น ให้เป็นที่สร้างโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนศรีนคร โรงเรียนแสงทอง เป็นที่ทำการของมูลนิธิ ได้แก่ มูลนิธิมิตรภาพ มูลนิธิซุนยัด เซน และเป็นที่น่าสนใจว่า นาย ซี กิมหยง ได้การบริจาคที่ดินเพื่อสาธารณประโยชน์ให้กับศาสนา ต่างๆ ทั้งศาสนาคริสต์ ได้แก่ คริสต์จักรหาดใหญ่ และโรงพยาบาลมิชชั่น บริจาคที่ดินสร้างสุเหร่า

⁸⁰ ชมรมรวบรวมเรื่องเมืองหาดใหญ่, บันทึกความทรงจำของนาย พลับ ไชยวงศ์, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ในอิสลาม และสร้างโรงเจกิวชื่ออำตามคติความเชื่อของชาวจีน และยังได้มอบที่ดินสร้างถนนอีก 10 สาย⁸¹

นอกจากการพัฒนาที่ดินให้เมืองหาดใหญ่ มีการขยายตัวรอบด้านแล้ว นาย ซี กิมหยง ยังได้ร่วมกันพัฒนาให้ตัวเมืองหาดใหญ่มีความเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการสร้างตลาดถาวรในราวประมาณ พ.ศ. 2472 เพื่อพัฒนาที่ดินให้มีความเจริญ โดยตลาดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ดินแปลงที่ 1 ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งการสร้างตลาดแห่งนี้ นาย ซี กิมหยง ต้องลงทุนจำนวนมากและใช้กลยุทธ์เพื่อสร้างแรงจูงใจให้พ่อค้าแม่ค้าเข้ามาขายของ ณ ตลาดของตน อันเป็นการแข่งขันกับตลาดที่มีอยู่ก่อนหน้านั้นก็คือ ตลาดของคุณนายเกษรผู้เป็นภรรยาของคุณพระเสน่หามนตรี(จีน สุกนธหงส์) กล่าวคือ ก่อนที่จะมีการเปิดตลาดมีการฉลองนำเอาโนราและหนังตะลุงมาแสดงหลายวัน หลายคืน มีการแจกบุหรี่ปู่มาเที่ยวงาน จัดรถโดยสารให้แม่ค้าพ่อค้าจากสงขลาเดินทางมาค้าขายที่ตลาดแห่งนี้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และให้แม่ค้าพ่อค้าขายสินค้าในราคาที่ถูกกว่าตลาดของคุณนายเกษร โดยนาย ซี กิมหยง ยอมชดเชยส่วนที่ขาดไปให้⁸² การสร้างตลาดของนาย ซี กิมหยง นี้ทำให้พื้นที่อาณาบริเวณใกล้เคียงมีความเจริญขึ้นเป็นลำดับ และในระยะเวลาต่อมาได้กลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญของเมืองหาดใหญ่ อันเป็นที่รู้จักกันดีในนามของ ตลาดกิมหยง

จึงอาจกล่าวได้ว่านาย ซี กิมหยง พ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนเมืองสงขลาเป็นผู้หนึ่งที่เข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญ ต่อการเติบโตของเมืองหาดใหญ่เป็นศูนย์กลางการค้าในระยะเวลาต่อมา ทั้งนี้ความสำเร็จในการประกอบอาชีพและความสามารถสร้างฐานะจนมั่งคั่งร่ำรวยในเมืองหาดใหญ่ของเจ้าแก้มกิมหยงนั้น เป็นที่รู้จักของคนในเมืองสงขลาว่า เจ้าแก้มกิมหยงนั้นเป็นลูกชายของเจ้าแก้ม ซี ยกชั้น ผู้ซึ่งประสบความสำเร็จในการสร้างฐานะจนมั่งคั่งร่ำรวยในเมืองสงขลาด้วยเช่นเดียวกัน กล่าวคือ เจ้าแก้ม ซี ยกชั้น มีบ้านอยู่แถวถนนนครใน (ปัจจุบันเป็นบ้านของนายเจียนซึ่งเป็นทนายความ) ก่อนหน้าที่จะมาดำเนินธุรกิจในเมืองสงขลาเจ้าแก้ม ซี ยกชั้นมีอาชีพรับเหมาสร้างทางรถไฟ ส่วนการดำเนินกิจการทางธุรกิจในเมืองสงขลาได้ลงทุนซื้อที่ดินไว้หลายแปลง และมีธุรกิจหลายอย่างไม่ว่าจะเป็นปั้มน้ำมัน สวนยางพาราและการทำเหมืองแร่ดีบุก จนทำให้มีฐานะมั่งคั่งร่ำรวยมากจนจัดได้ว่าเป็นเศรษฐีคนหนึ่งของเมืองสงขลา มีที่ดินมากมายใน

⁸¹ หนังสือที่ระลึกงานสร้างอาคารใหม่โรงเรียนศรีนคร หาดใหญ่(พ.ศ. 2531-2542). (ม.ป.ท. : ม.ป.พ. 2542). ไม่

⁸² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 7.7 ม.26.5ก/10, เรื่องจังหวัดสงขลา(3 พค. 2471-28 กพ. 2472).

สงขลา อย่างเช่น ในบริเวณที่เรียกว่า "สวนเก่าแก่" ก็เป็นส่วนของเก่าแก่ที่ ยกชั้น และยังมีที่ดินนอกเมืองสงขลาอีกมากมาย ส่วนลูกชายของเก่าแก่ที่ ยกชั้นคือเก่าแก่ที่ กิมหยงไปลงทุนทำการค้าขายอยู่ที่หาดใหญ่ทำตลาดกิมหยง ทำโรงหนัง เป็นต้น เรียกได้ว่าเก่าแก่ที่ กิมหยงเป็นราชาที่ดินในเมืองหาดใหญ่⁸³ จะเห็นได้ว่าทั้งคู่ต่างมีวิสัยทัศน์ของการพัฒนาที่ดินทั้งของเมืองสงขลาและหาดใหญ่ จนประสบความสำเร็จในชีวิต สามารถสร้างฐานะมั่งคั่งร่ำรวย และในขณะเดียวกันก็ได้มีส่วนส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวของเมืองในระยะเวลาต่อมาด้วยเช่นเดียวกัน

กล่าวโดยสรุปได้ว่านาย ซี กิมหยง ซึ่งเป็นพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนเมืองสงขลาได้เข้ามามีบทบาทต่อความเจริญเติบโตของเมืองหาดใหญ่ ให้ขึ้นมาเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ควบคู่ไปกับบุคคลอื่นๆ อีก 3 ท่าน คือ ขุนนิพัทธ์จินนคร, พระเสน่หามนตรี และพระยาอรรณภระวิสุนทร การเข้ามาของนาย ซี กิมหยงนี้ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการปรับบทบาททางเศรษฐกิจของพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนเมืองสงขลา ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงบริบททางเศรษฐกิจ และยังแสดงให้เห็นว่าได้มีการเคลื่อนย้ายทุนจากเมืองสงขลามาสู่เมืองหาดใหญ่

สำหรับประเด็นที่เกี่ยวกับการเติบโตของเมืองหาดใหญ่ จากผลงานการศึกษาเกี่ยวกับการเติบโตของเมืองหาดใหญ่ ของ มลิวรรณ รักษ์วงศ์ ได้ชี้ให้เห็นว่า การสร้างทางรถไฟนำมาซึ่งความเจริญเติบโตของเมืองหาดใหญ่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน⁸⁴ ส่วนในงานของภูวดล ทรงประเสริฐ ได้กล่าวถึงการเติบโตของเมืองหาดใหญ่ว่าเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายการสร้างเส้นทางรถไฟของรัฐบาลที่ได้จัดวางเครือข่ายเชื่อมโยงกับเส้นทางสายอื่น ซึ่งผลกระทบจากการสร้างเส้นทางรถไฟนี้มีได้มีเพียงแค่เมืองหาดใหญ่เท่านั้นยังทำให้เกิดการเติบโตในหลายๆ เมือง เช่น เมืองทับเที่ยง ที่กลายเป็นศูนย์กลางของจังหวัดตรัง หรือเมืองทุ่งสงที่เติบโตขึ้นมาจากตำบลเล็กมาสู่การเป็นเมืองใหญ่ภายหลังจากเป็นชุมทางรถไฟสายใต้⁸⁵ นั่นคือ การสร้างเส้นทางรถไฟมีผลทำให้เกิดเมือง อย่างไรก็ตามภายหลังจากการเสียชีวิตของพระยารัชฎานุประดิษฐ์ (คอ ซิมบี้) ผู้ซึ่งผลักดันให้สร้างทางรถไฟสายใต้ไปถึงบัดเตอร์เวิร์ธ (Bppterworth) ทั้งนี้ Mr.Beckett ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ต่อ Sis Edward Grey ว่า จะทำให้ท่าเรือกันตังสามารถเชื่อมต่อกับท่าเรือกรุงเทพฯ มีผลทำให้ท่าเรือกันตังเป็นคู่แข่งชั้นของท่าเรือ

⁸³ สัมภาษณ์ นางพวงเล็ก วงศ์สุนทร, อายุ 80 ปี, วันที่ 5-7 สิงหาคม พ.ศ. 2545 และ 8,29-30 กรกฎาคม พ.ศ. 2546. และ นายธนิต ฤกษ์ประโยชน์, อายุ 78 ปี วันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546.

⁸⁴ โปรดดูรายละเอียดใน มลิวรรณ รักษ์วงศ์, "กำเนิดและพัฒนาการเมืองหาดใหญ่ พ.ศ. 2458-2484."

⁸⁵ Phuwadol Songprasert, "The Development of Chinese Capital in Southern Siam, 1868-1932," p.341.

ปีนัง แต่เมื่อพระยารัชฎานุประดิษฐ์เสียดชีวิต Mr.Gittins หัวหน้าวิศวกรของเส้นทางรถไฟสายใต้ได้ให้คำแนะนำให้รัฐบาลไทยระงับการสร้างทางรถไฟสายอุตะเภากา (จังหวัดสงขลา) ถึงชายแดนกลันตัน และได้ให้คำแนะนำให้มาสร้างเส้นทางรถไฟไปยังชายแดนเมืองไทรบุรีไปถึงบัตเตอร์เวิร์ธ แม้ว่ารัฐบาลไทยยอมรับข้อเสนอแนะดังกล่าว และอังกฤษได้ให้เงินกู้อีก 750,000 ปอนด์ สำหรับการสร้างทางรถไฟสายอุตะเภากาถึงไทรบุรี แต่ในเวลาเดียวกันรัฐบาลไทยได้ตัดสินใจสร้างทางรถไฟสายอุตะเภากาไปถึงชายแดนกลันตันด้วยเช่นกัน สำหรับการสร้างเส้นทางรถไฟดอนสงขลาพัทลุงเปิดใช้งานได้ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2456 ส่วนเส้นทางรถไฟดอนนครศรีธรรมราชถึงทุ่งสงและเชื่อมต่อกับสงขลามาลแล้วเสร็จสมบูรณ์ใน พ.ศ. 2459⁸⁶ จากที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นถึงเครือข่ายการสร้างเส้นทางรถไฟ อันส่งผลทำให้เกิดการเติบโตเป็นเมืองใหญ่ในหลายๆเมืองและหนึ่งในบรรดาเมืองเหล่านั้นก็คือเมืองหาดใหญ่

จากการที่รัฐบาลเห็นว่าสถานีอุตะเภากาไม่มีความเหมาะสม เพราะประสบปัญหาน้ำท่วมเสมอมา จึงได้มองหาที่ดินที่จะสร้างสถานีแห่งใหม่ซึ่งไม่ไกลจากสถานีอุตะเภากาประมาณ 2-3 กิโลเมตร ซึ่งพระเสนาหมานตรี (ชื่น สุขคนหงส์) นายอำเภอหาดใหญ่ ได้เข้ามาจับจองที่ดินเป็นพันไร่รอบๆ หาดทราย ชุนนิพัทธ์และพระเสนาหมานตรี ได้เข้ามาซื้อที่ดินในบริเวณโคกเสม็ดชุนโดยจ่ายเงินจำนวน 175 บาทและ 200 บาท ตามลำดับ ในเวลาต่อมากรมขุนลพบุรีราเมศวร์ให้การสนับสนุนแผนงานพัฒนาเมืองหาดใหญ่ให้กลายเป็นศูนย์กลางการค้าแห่งใหม่ของจังหวัดสงขลา ด้วยการสนับสนุนให้มีการสร้างเส้นทางรถไฟหลายๆ เส้นทาง โดยมีเมืองหาดใหญ่เป็นจุดเชื่อมโยง กล่าวคือ เส้นทางสะเดา-สงขลา-หาดใหญ่ , เส้นทางนราธิวาส-สายบุรี-ปัตตานี-หาดใหญ่ เส้นทางสตูล-ควนเนียง-หาดใหญ่ เส้นทางตรัง-พัทลุง-หาดใหญ่ ส่วนเส้นทางรถไฟที่ตัดผ่านเข้าไปในพื้นที่ชาวมุสลิม คือ เส้นทางตันหยงมัสและปัตตานี-เบตง ซึ่งสายหนึ่งตัดผ่านยะลา สายบุรี รามัน และนราธิวาส และอีกสายหนึ่งตัดผ่านยะลา รามันและเบตง⁸⁷

จะเห็นได้ว่าทั้งภูวดลและมลิวรรณมีความเห็นที่สอดคล้องต้องกัน ว่า เมืองหาดใหญ่เติบโตขึ้นมาจากการที่มีทางรถไฟตัดผ่าน และเมืองหาดใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลให้กลายเป็นชุมทางรถไฟเชื่อมโยงเส้นทางรถไฟจากพื้นที่ต่างๆ จึงทำให้เมืองหาดใหญ่เติบโตขึ้นมา ซึ่งในความคิดเห็นของผู้วิจัยมองเห็นว่า การสร้างทางรถไฟขยายเครือข่ายไปยังพื้นที่

⁸⁶ Phuwadol Songprasert, "The Development of Chinese Capital in Southern Siam, 1868-1932," pp. 337-341.

⁸⁷ *Ibid.*, p.343.

ต่างในเขตภาคใต้ตอนล่าง โดยมีเมืองหาดใหญ่เป็นชุมทางนั้น เป็นปัจจัยที่ช่วยสนับสนุนส่งเสริมทำให้เกิดการเติบโตของเมืองหาดใหญ่เป็นไปอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การเติบโตของสินค้ายางพาราและดีบุก ที่อยู่ในความต้องการของกระแสเศรษฐกิจโลก เป็นสิ่งที่ทำให้เมืองหาดใหญ่เติบโตขึ้นมาได้ ทั้งนี้เพราะว่า ในช่วงระยะก่อนที่จะมีการสร้างเส้นทางรถไฟผ่านพื้นที่อำเภอหาดใหญ่ ในบริเวณพื้นที่ต่างๆ ทั้งในตำบลต่างๆ ในอำเภอหาดใหญ่ และตำบลต่างๆในอำเภอใกล้เคียงอย่างอำเภอสะเดา ต่างถูกจับจองเพื่อการทำสวนยางพาราและดีบุกมาก่อนแล้ว ซึ่งพื้นที่ที่มีการจับจองทำสวนระหว่าง พ.ศ. 2455-2462 ที่มีผู้จับจองหนาแน่นมากที่สุด 5 อันดับแรกอยู่ในเขตพื้นที่ ตำบลบ้านพรุ อำเภอหาดใหญ่ รองลงมาคือ ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ ตำบลทุ่งหมอ อำเภอสะเดา ตำบลพังลา อำเภอสะเดา และ ตำบลท่าช้าง อำเภอหาดใหญ่ ตามลำดับ ส่วนพื้นที่ที่มีการขอประทานบัตรมากที่สุด 5 อันดับแรกในมณฑลนครศรีธรรมราช(เฉพาะจังหวัดสงขลา) คือ ตำบลทุ่งขมิ้น อำเภอหาดใหญ่ รองลงมาคือ ตำบลบ้านพรุ อำเภอหาดใหญ่ ตำบลสะเดา อำเภอสะเดา ตำบลท่าช้าง อำเภอหาดใหญ่ และ ตำบลท่าหมอไพร อำเภอหาดใหญ่ ตามลำดับ

ในลักษณะเช่นนี้จะเห็นได้ว่าบริเวณพื้นที่อำเภอหาดใหญ่และบริเวณโดยรอบได้มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจทางด้านการทำสวนยางพาราและการทำเหมืองแร่ดีบุกมาก่อนแล้ว และเมื่อมีการสร้างทางรถไฟเข้ามาในบริเวณพื้นที่ดังกล่าวจึงทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจทั้งสองประเภทมากยิ่งขึ้นดังจะเห็นได้ว่าจำนวนผู้ที่ขอประทานบัตรทำเหมืองแร่ดีบุกและจับจองทำสวนเพิ่มขึ้นมากหลัง พ.ศ. 2459 อันเป็นปีที่เชื่อมเส้นทางรถไฟได้อย่างสมบูรณ์ นอกจากนี้การที่กรมขุนลพบุรีราเมศวร์ อุปราชมณฑลภาคปักษ์ใต้ได้สนับสนุนให้ขยายเส้นทางรถไฟในหลายๆ เส้นทางอันจะส่งผลทำให้เมืองหาดใหญ่เป็นศูนย์กลาง คือ 1) เส้นทางสะเดา-สงขลา-หาดใหญ่ 2) เส้นทางนราธิวาส-สายบุรี-ปัตตานี-หาดใหญ่ 3) เส้นทางสตูล-ควนเนียง-หาดใหญ่ 4) เส้นทางตรัง-พัทลุง-หาดใหญ่ 5) เส้นทางตันหยงมัสและปัตตานี-เบตง ซึ่งสายหนึ่งตัดผ่านยะลา สายบุรี รามัน และนราธิวาส และอีกสายหนึ่งตัดผ่านยะลา รามันและเบตง เป็นเส้นทางที่ตัดผ่านพื้นที่ที่มีการทำสวนยางพาราและเหมืองแร่ดีบุกอยู่ก่อนแล้ว การสร้างเส้นทางรถไฟเข้าไปในพื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นการส่งเสริมให้มีการขยายตัวการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าวเพิ่มขึ้น เพราะผู้ผลิตสามารถขนส่งผลผลิตออกมาสู่ตลาดภายนอกได้ด้วยทางรถไฟ ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองหาดใหญ่ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เมืองหาดใหญ่เติบโตอย่างรวดเร็ว เพราะเป็นศูนย์กลางของทรัพยากรจากพื้นที่ต่าง ในขณะที่เดียวกันเมืองสงขลาก็ยังคงเติบโตควบคู่กันไป เพราะว่า

* หมายถึง จังหวัดสงขลา ปัตตานี ยะลาและนราธิวาส

สินค้ายางพาราและดีบุกส่วนหนึ่ง ได้ถูกลำเลียงโดยทางรถไฟจากหาดใหญ่มาลงที่เมืองสงขลา เพื่อการขนส่งออกทางเรือ และอีกส่วนหนึ่งขนส่งโดยทางรถไฟออกไปทางสถานีปลายทาง บัตเตอร์เวิร์ธ

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ด้วยบริบททางเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญกับสินค้ายางพาราและดีบุก เป็นพื้นฐานที่นำมาสู่การเติบโตของเมืองหาดใหญ่ และเมืองหาดใหญ่ได้รับการสนับสนุนให้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วด้วยการพัฒนาเส้นทางรถไฟให้มีเครือข่ายครอบคลุมพื้นที่อันเป็นแหล่งผลิตสินค้าที่อยู่ในความต้องการของกระแสโลก โดยมีเมืองหาดใหญ่เป็นศูนย์กลาง ดังนั้นการเติบโตของเมืองหาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ในปัจจุบันนี้มีความสอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่มีความต้องการสินค้าประเภทเกษตรกรรม (ข้าว น้ำตาล ผลิตผลจากการประมง) ที่ไม่ผ่านกระบวนการแปรรูปมากนัก มาเป็นสินค้าประเภทที่ต้องมีการลงทุนอย่างการทำสวนยางพาราและการทำเหมืองแร่ดีบุกที่สอดคล้องกับกระแสเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

กล่าวคือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2456 ได้มีการจับจองพื้นที่ทำสวนในอาณาบริเวณรอบๆ เมืองหาดใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นอำเภอสะเดา จะนะ เทพา รัตภูมิ โดยเฉพาะในอำเภอหาดใหญ่ ที่ตำบลบ้านพรุ พะตุง พุเตาะ น้ำน้อยและพิชิตร์ได้ถูกจับจองทำสวนเป็นจำนวนมาก การที่มีพื้นที่รอบๆเมืองหาดใหญ่เป็นแหล่งผลิตยางพาราจึงกลายเป็นดินแดนภายในของเมืองหาดใหญ่ที่เป็นแหล่งผลิตสินค้าเข้าสู่เมืองหาดใหญ่ และในขณะเดียวกันยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองหาดใหญ่ด้วยเช่นกัน ดังจะพบว่าในเมืองหาดใหญ่ประกอบไปด้วยกลุ่มคนที่อพยพมาจากที่ต่างๆ เข้ามาลงทุนทำกิจการสวนยางพาราทั้งกลุ่มพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลา กลุ่มกรรมกรที่มากับการสร้างทางรถไฟ กลุ่มนายทุนที่มาจากปีนังและสิงคโปร์ และกลุ่มคนจีนจากที่ต่างๆ กลุ่มคนเหล่านี้ได้เข้ามาจับจองที่ดินรอบๆเมืองหาดใหญ่ทำสวนยางพาราเป็นจำนวนมาก ทั้งที่อยู่ในจังหวัดสงขลาและจังหวัดต่างๆในมณฑลปัตตานี ทั้งนี้กลุ่มนายทุนที่มาจากปีนังและสิงคโปร์มักจะเข้ามาในรูปของบริษัท และจับจองการทำสวนยางขนาดใหญ่ เช่น บริษัทเด็กบีห้างจำกัด บริษัทสินไทยจำกัด บริษัทไทยประสิทธิ์จำกัด และ บริษัทกรุงแสงจำกัด⁸⁸

ส่วนกลุ่มพ่อค้าท้องถิ่นเมืองสงขลา ที่เข้ามาร่วมลงทุนทำสวนยางพาราในรูปของบริษัทคือ บริษัทประธานการยาง ของกลุ่มตระกูล ประธานราษฎรนิกร บริษัทยางสองไทย

⁸⁸ สัมภาษณ์ นายปิ่น พงษ์ประยูร, อายุ 85 ปี, วันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2546.

ซึ่งเป็นการร่วมหุ้นลงทุนกันในหมู่พี่น้องของกลุ่มตระกูลกระวานิช จามิกรณ์ และยังมีบริษัทสวนตา
 แชะอีกด้วย⁸⁹ ซึ่งไปลงทุนทำสวนยางพาราในแถบจังหวัดยะลา นราธิวาสและปัตตานี มีการทำ
 ยางพาราครบวงจร บริษัทเหล่านี้ได้เข้ามาตั้งที่ทำการบริษัทที่เมืองหาดใหญ่เพื่อเป็นศูนย์กลางรับ
 ซื้อยางพาราจากพื้นที่ดินแดนภายในของเมืองหาดใหญ่ (อันได้แก่อาณาบริเวณโดยรอบอำเภอ
 หาดใหญ่และอำเภอโดยรอบของจังหวัดสงขลา และรวมไปถึงอำเภอต่างๆในจังหวัดปัตตานี ยะลา
 นราธิวาสที่มีการทำสวนยางพารา) และการนำยางพาราไปขายที่เมืองสิงคโปร์ซึ่งเป็นศูนย์กลาง
 การรับซื้อยางพาราในอาณาบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ส่วนการทำเหมืองแร่ดีบุกได้มีการขยายตัวเป็นอย่างมาก ในบริเวณรอบๆ
 อำเภอหาดใหญ่และจังหวัดต่างๆในมณฑลปัตตานี ทั้งกลุ่มคนที่มาจากเมืองปีนัง สิงคโปร์ พอค้ำ
 ท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองหาดใหญ่ พอค้ำท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลา กลุ่มข้าราชการและ
 ชาวตะวันตก ได้เข้ามาร่วมกันสำรวจและลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุก กระจายอยู่ในอำเภอต่างๆ อย่าง
 มากมาย และได้มีการเข้ามาตั้งบริษัทรับซื้อดีบุกที่เมืองหาดใหญ่เพื่อรับซื้อดีบุกจากเหมืองแร่ต่างๆ
 ซึ่งเป็นดินแดนภายในของเมืองหาดใหญ่ทั้งในจังหวัดสงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส และ
 ขายดีบุกให้กับสิงคโปร์

อย่างไรก็ตาม ความเติบโตของเมืองหาดใหญ่ในฐานะเป็นศูนย์กลางทาง
 เศรษฐกิจแทนที่เมืองสงขลานั้น ค่อยๆ เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป และปรากฏอย่างเด่นชัด
 ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประมาณ ทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา กล่าวคือ หลังจากที่ขุนนิพัทธ์
 จินนครเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ข้างอำเภอหาดใหญ่ใน พ.ศ. 2455 และได้เริ่มบุกเบิกสร้างเมือง
 หาดใหญ่ ใน พ.ศ. 2459 ด้วยการสร้างห้องแถวเพียง 5 ห้อง เมืองหาดใหญ่ค่อยๆเติบโตขึ้นมาเป็น
 ลำดับจนกระทั่งมีบ้านเรือนร้านค้า 100 หลังคาเรือนใน พ.ศ. 2466 และขยายเป็น 654 หลังคา
 เรือนใน พ.ศ. 2471⁹⁰ อันนำมาสู่การประกาศจัดตั้งเป็นเขตสุขาภิบาลตำบลตลาดหาดใหญ่
 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2471⁹¹ ในอีก 7 ปีต่อมาได้รับการยก

⁸⁹ สัมภาษณ์ นายธนิศ กุลประโยชน์, อายุ 78 ปี, วันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546.

⁹⁰ ข้อมูลจากชมรมรวบรวมเรื่องเมืองหาดใหญ่ และ สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย, ผังเมืองหาดใหญ่ 2533 จังหวัด
 สงขลา (พระนคร : ม.ป.ท., 2533), หน้า 7.

⁹¹ รตท. เสถียร ลายลักษณ์ และคนอื่นๆ(รวบรวม), ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 41 กฎหมาย พ.ศ. 2471, หน้า 86-

ฐานะเป็นเทศบาลตำบลหาดใหญ่ เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2478 และอีก 14 ปีต่อมาได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองหาดใหญ่ ในวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2492

อนึ่ง ในขณะที่ความเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจค่อยเคลื่อนย้ายจากเมืองสงขลามายังที่เมืองหาดใหญ่นั้น เมืองสงขลายังคงสถานะความเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในฐานะเมืองท่ารับ-ส่งสินค้าทางเรือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขนส่งยางพาราและดีบุก ซึ่งลำเลียงสินค้าจากเมืองหาดใหญ่มาตามทางรถไฟไปยังเมืองสงขลา เพื่อขนส่งออกทางเรือที่มาจากรับสินค้าที่เกาะหนูเกาะแมว และบทบาทความสำคัญของเมืองสงขลาในฐานะเมืองท่าทางการค้าค่อยๆ ลดลงไป เมื่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานได้รับการพัฒนา และขยายลงสู่ภาคใต้ นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา

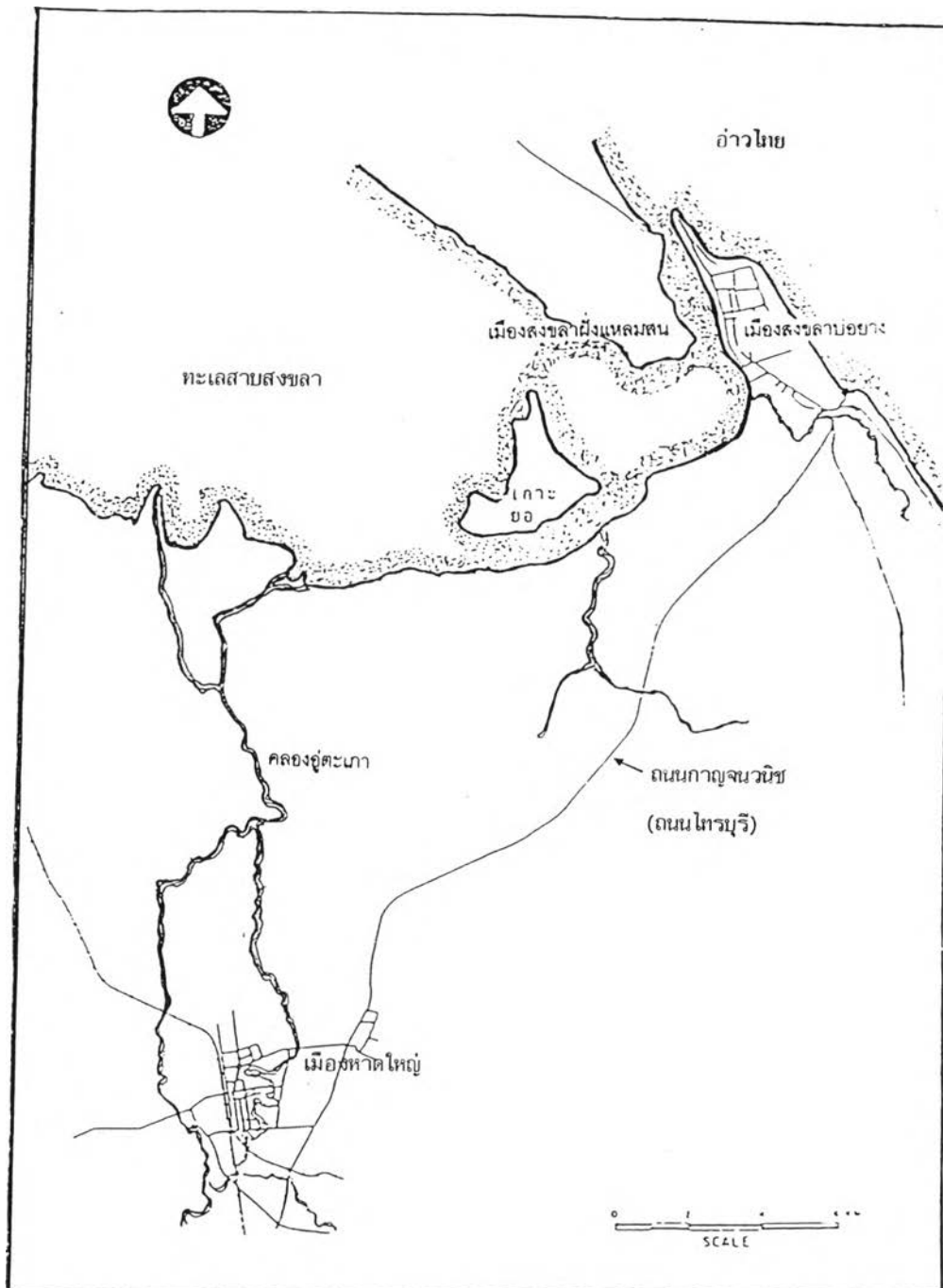
ในลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าการเติบโตของเมืองหาดใหญ่ มีความสัมพันธ์อย่างสำคัญกับบริบททางเศรษฐกิจในกระแสจรเศรษฐกิจโลกที่ให้ความสำคัญกับการทำสวนยางพาราและการทำเหมืองแร่ดีบุก ที่จะช่วยผลักดันให้เมืองหาดใหญ่กลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ อันเนื่องมาจากการมีดินแดนภายในเป็นฐานรองรับความมีศักยภาพทางเศรษฐกิจนั่นเอง นอกจากนี้แล้วสิ่งที่จะเข้ามาช่วยส่งเสริมให้การเติบโตของเมืองหาดใหญ่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ก็คือ การขยายเส้นทางรถไฟมายังอำเภอหาดใหญ่และเป็นศูนย์กลางชุมทางรถไฟ และตลอดจนการร่วมกันพัฒนาเมืองของ 4 บุคคลสำคัญ ผู้ซึ่งมีวิสัยทัศน์อันกว้างไกล และมองเห็นความมีศักยภาพเมืองหาดใหญ่ที่จะกลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในระยะเวลาต่อมา

ในส่วนของพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลา ก็ได้เข้ามาร่วมลงทุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจในการที่จะช่วยผลักดันให้เกิดความเติบโตของเมืองหาดใหญ่ด้วย อันแสดงให้เห็นว่าพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลา ได้ปรับแนวการลงทุนทางเศรษฐกิจจากการประกอบกิจกรรมทางการค้าเป็นหลักมาเป็นการทำสวนยางพาราและเหมืองแร่ดีบุก ที่ได้มีการขยายฐานทางเศรษฐกิจออกนอกเมืองสงขลาไปยังอาณาบริเวณใกล้เคียง ลักษณะการลงทุนทางเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ เป็นการลงทุนทางเศรษฐกิจที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจในขณะนั้น นอกจากนี้แล้วพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลา ยังได้เข้ามาลงทุนในทางด้านธุรกิจอสังหาริมทรัพย์⁹² ด้วยการซื้อที่ดินในเมืองหาดใหญ่เพื่อเก็งกำไร และทำธุรกิจบ้านเช่า ดังปรากฏว่า ในเมืองหาดใหญ่ที่เป็นย่านการค้าเป็นบ้านเช่าของพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนใน

⁹² สัมภาษณ์ นางพวงเล็ก วงศ์คุณธ์, อายุ 80 ปี วันที่ 5-7 สิงหาคม พ.ศ. 2545 และ 8,29-30 กรกฎาคม และ นาง ชุณจิตต์ เขียมศิริ, อายุ 53 ปี วันที่ 5,14 กันยายน พ.ศ. 2546.

เมืองสงขลา ซึ่งที่มาของการทำธุรกิจบ้านเช่าในเมืองหาดใหญ่นี้ ส่วนหนึ่งมาจากการปล่อยเงินกู้ การรับจำนำ จำนอง เมื่อเจ้าของไม่สามารถหาเงินมาชดเชยได้ตามกำหนดทำให้อสังหาริมทรัพย์ เหล่านี้ตกมาเป็นพ้อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนเมืองสงขลาที่เป็นเจ้าของเงินกู้

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงบริบททางเศรษฐกิจ ที่ให้ความสำคัญกับยางพาราและดีบุก ทำให้เมืองหาดใหญ่ซึ่งแวดล้อมไปด้วยดินแดนภายในที่อุดมไปด้วยยางพาราและดีบุก เติบโตขึ้นมา ประกอบกับการขยายตัวของเส้นทางรถไฟและการเข้ามาพัฒนาเมืองหาดใหญ่ของบุคคลสำคัญทั้ง 4 คือ บุกเบิกของขุนนิพัทธ์จินนคร พระเสน่หามนตรี พระยาอรรณทระวีสุนทร (สงวน ศตะรัต) และนาย ซี กิมหยงพ้อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนเมืองสงขลา ได้ส่งเสริมให้เมืองหาดใหญ่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ดังจะเห็นได้จากการได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองหาดใหญ่ ในพ.ศ. 2492 ในช่วงเวลาเดียวกันเมืองสงขลา ยังคงสถานะของความเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในฐานะการขนส่งสินค้าทางเรือ แต่บทบาทดังกล่าวนี้จะค่อยๆ ลดลงไปภายหลังจากการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2504 เป็นต้นไป และนับจากนี้เป็นต้นไปทำให้เกิดการเติบโตของเมืองในลักษณะที่ต่างกันไป โดยที่เมืองสงขลา กลายเป็นศูนย์กลางการปกครอง ในขณะที่เมืองหาดใหญ่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ อันนำมาสู่การเกิดเมืองคู่ "สงขลา-หาดใหญ่" (โปรดดูแผนที่ 7 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของเมืองคู่ "สงขลา-หาดใหญ่")

แผนที่ 7 แสดงที่ตั้งเมืองคู่ "สงขลา-หาดใหญ่"

ที่มา : เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง การจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่าสงขลา (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ร่วมกับ เทศบาลเมืองสงขลา ณ โรงแรมเลออินน์ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 26 ตุลาคม 2535)